

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЛІНГВІСТИЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
Кафедра психології і туризму

Кваліфікаційна робота
на тему: «Тенденції розвитку міжнародного туризму в Туреччині»

Допущено до захисту
«___» травня 2024 року

здобувача вищої освіти групи Т 01-20
факультету туризму, бізнесу і психології
освітньої програми
Туристичне обслуговування
за спеціальністю 242 Туризм
Місюра А. М.

Завідувач кафедри
психології і туризму

Науковий керівник:
кандидат історичних наук, доцент
Попович С. І.

_____
д.психол.н., проф.
Бондаренко О. Ф.

Національна шкала _____
Кількість балів _____
Оцінка ЄКТС _____

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ РОЗВИТКУ МІЖНАРОДНОГО ТУРИЗМУ.....	5
1.1. Поняттєво-термінологічний апарат дослідження.....	5
1.2. Ступінь наукового опрацювання теми.....	13
РОЗДІЛ 2. РОЗВИТОК МІЖНАРОДНОГО ТУРИЗМУ В ТУРЕЧЧИНІ.....	18
2.1. Основні етапи розвитку міжнародного туризму в Туреччині.....	18
2.2. Характеристика ресурсного та інфраструктурного потенціалу міжнародного туризму в Туреччині.....	24
РОЗДІЛ 3. ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ МІЖНАРОДНОГО ТУРИЗМУ В ТУРЕЧЧИНІ.....	45
3.1. Проблемні аспекти функціонування міжнародного туризму.....	45
3.2. Пропозиції щодо просування та реалізації туристичного продукту Туреччини на міжнародному ринку туризму.....	51
ВИСНОВКИ.....	54
РЕЗЮМЕ/RESUME.....	57
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	59
ДОДАТКИ.....	64

ВСТУП

Актуальність теми. Туреччина – це одна з провідних країн і її досвід знадобиться для України. Разом з тим автор констатує, що проблематика розвитку міжнародного туризму в Туреччині ще недостатньо висвітлена у вітчизняній та іноземній науковій літературі. Саме ця обставина й спонукала автора обрати для свого кваліфікаційного дослідження тему: «Тенденції розвитку міжнародного туризму в Туреччині».

Ступінь розробленості теми. Теоретичні аспекти міжнародного туризму та його розвитку в Туреччині досліджували такі вітчизняні та іноземні вчені: О.О. Любіцева; І.В. Смаль; Г.Ш. Уварова; П.Р. Пуцентейло; І.П. Панасюк; А. О. Тертична; I. S. Varutcuğil; M. Brakke; H. Makhlouf тощо.

Метою кваліфікаційної роботи є дослідження тенденцій розвитку міжнародного туризму в Туреччині на сучасному етапі.

Для реалізації зазначеної мети автор ставить перед собою такі **завдання**:

- визначити теоретико-методичні засади дослідження;
- висвітлити наукове опрацювання теми;
- дослідити основні етапи розвитку міжнародного туризму в Туреччині;
- охарактеризувати ресурсний та інфраструктурний потенціал досліджуваної країни;
- визначити та систематизувати основні проблеми функціонування міжнародного туризму;
- розробити пропозиції щодо просування та реалізації туристичного продукту Туреччини на міжнародному ринку.

Об'єктом дослідження є міжнародний туризм у Туреччині.

Предметом дослідження є тенденції розвитку, проблеми та перспективи міжнародного туризму в Туреччині.

Методологія дослідження. Для вирішення поставлених завдань у кваліфікаційній роботі використовувалися методи аналізу, класифікації та порівняння теоретичних і загальних аспектів міжнародного туризму в Туреччині,

а також для дослідження етапів розвитку міжнародного туризму в Туреччині, ресурсного та інфраструктурного потенціалу і проблемних аспектів функціонування. Для визначення стратегії просування та реалізації туристичного продукту Туреччини на міжнародному ринку туризму був задіяний прогностичний метод, а також був застосований метод узагальнення.

Інформаційна основа дослідження. У кваліфікаційному дослідженні використовувалися законодавчі та нормативно-правові акти (Закон України «Про туризм»), статистичні дані Всесвітньої туристичної організації (UNWTO), Міністерства культури і туризму Турецької Республіки тощо.

Ступінь вирішення проблеми в дослідженні та практичне значення отриманих результатів. Завдяки визначенню та аналізу основних проблем функціонування міжнародного туризму в Туреччині, було розроблено пропозиції щодо просування туристичних послуг обраної країни на міжнародному ринку.

Апробація результатів кваліфікаційної роботи. За темою дослідження опубліковані тези доповіді у Збірнику матеріалів міжнародної науково-практичної конференції: Місюра, А.М. (2024). Перспективи розвитку іноземного туризму в Туреччині. У *“Ad orbem per linguas. До світу через мови”*. Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції *“Семіотика української незламності: мова – освіта – дискурс”* (с.701-702). Київ: Видавничий центр КНЛУ.

Обсяг і структура кваліфікаційної роботи. Кваліфікаційна робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, резюме, списку використаних джерел і додатків. Обсяг основного тексту – 56 сторінок, кількість літературних та інформаційних джерел – 53. Обсяг ілюстративного матеріалу: 16 рисунків і 10 таблиць в основному тексті роботи; 14 рисунків у Додатку А, 8 рисунків у Додатку Б, 9 рисунків у Додатку В, 4 рисунки у Додатку Г і 7 рисунків у Додатку Д.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ РОЗВИТКУ МІЖНАРОДНОГО ТУРИЗМУ В ТУРЕЧЧИНІ

1.1. Поняттєво-термінологічний апарат дослідження

На сьогоднішній день туризм є однією з найбільш розвинених галузей світового господарства, а також є динамічною формою міжнародної торгівлі послугами. Роль туризму в сучасному світі визначається тим, що він є частиною соціальної сфери, а також є суспільним явищем, яке пов'язане з тимчасовою зміною місця перебування та безпосереднім контактом із середовищем. Так само міжнародний туризм охоплює безліч аспектів і поєднується з багатьма галузями. Саме через це він посідає значне місце в житті країн і народів світу (Великочий та ін., 2015, с. 7).

Вважається, що саме туризм і подорожі стали причиною становлення та розвитку цивілізацій у світі, адже з перших днів існування у людини виникла необхідність пересування з одного місця в інші. Таке прагнення є основою існування сучасного туризму. Тому можна сказати, що поняття «туризм» почало розвиватися з початком масового переміщення людей з метою ефективного проведення дозвілля.

У науці існує безліч визначень поняття «туризм», які відрізняються один від одного, адже кожний автор розглядає туризм з різних аспектів. Згідно з табл. 1.1 було використано визначення Закону України «Про туризм» (1995); О.О. Бейдика (1997); О.О.Любіцевої (2002) та Всесвітньої туристичної організації (UNWTO, б.д.).

Таблиця 1.1

Визначення поняття «туризм»

Автор (джерело)	Визначення
Закон України «Про туризм»	Тимчасовий виїзд особи з місця проживання в оздоровчих, пізнавальних, професійно-ділових чи інших цілях без здійснення оплачуваної діяльності в місці, куди особа від'їжджає.
О.О. Бейдик	Форма масового подорожування та відпочинку з метою ознайомлення з навколишнім середовищем, що характеризується екологічною, освітянською та іншими функціями.
О.О.Любіцева	Мобільна форма споживання рекреаційної діяльності, основана на доланні простору та пов'язану з територією та характером середовища.
Всесвітня туристична організація	Подорожі у вільний час, пов'язані з виїздом за межі постійного місця проживання з оздоровчими, пізнавальними, спортивними, культурними та розважальними цілями.

Джерело: сформовано автором за даними (Бейдик, 1997; Закон України «Про туризм», 1995; Любіцева, 2002; UNWTO, б.д.)

Відповідно до визначень цього поняття, особою, що здійснює подорожі, є турист. Згідно із Законом України «Про туризм» турист – це особа, яка здійснює подорож по Україні або до іншої країни з не забороненою законом країни перебування метою на термін від 24 годин до одного року без здійснення будь-якої оплачуваної діяльності та із зобов'язанням залишити країну або місце перебування в зазначений термін (Закон України «Про туризм», 1995).

Для організації туристичного господарства важливе значення має класифікація туризму, сутність якої полягає у виокремленні різних форм і видів за різними напрямками. Ця класифікація має на меті вирішувати низку завдань та проблем, такі як визначення попиту на окремі види туристичних послуг, розробку планів розвитку та реалізації туристичних продуктів тощо. Загалом туризм класифікують за такими показниками: мета; характер, термін і тривалість подорожі; засоби пересування та розміщення тощо. Як і визначення поняття «туризм», існує багато методів виокремити форми та види туристичної діяльності, адже кожен автор розглядає це з різних аспектів.

Як приклад, П.Р. Пуцентейло (2007) класифікує туризм за: географічним принципом; напрямком туристичного потоку; метою поїздки; джерелом фінансування; способом пересування; засобами розміщення; кількістю учасників; тривалістю перебування; розташуванням туристичного місця; інтенсивністю туристичного потоку та організаційною формою.

Таким чином, представлена вище інформація щодо класифікації туризму за П.Р. Пуцентейло може бути узагальнена, а її результати викладено у таблиці 1.2.

Таблиця 1.2

Класифікація туризму за П.Р. Пуцентейло

Класифікаційна ознака	Вид туризму
Географічний принцип	Внутрішній; міжнародний
Напрямок туристичного потоку	В'їзний; виїзний
Мета поїздки	Рекреаційний; оздоровчий відпочинок; пізнавальний відпочинок; професійно-діловий туризм; науковий (конгресний); спортивний відпочинок; шоп-тури; пригодницький; паломницький; ностальгічний; екотуризм; екзотичний; елітарний
Джерело фінансування	Соціальний; комерційний
Спосіб пересування	Пішохідний; авіаційний; морський; річковий; автотуризм; залізничний; велосипедний; змішаний
Засоби розміщення	Готелі; мотелі; пансіонати; кемпінги; намети
Кількість учасників	Індивідуальний; сімейний; груповий
Тривалість перебування	Короткотривалий; довготривалий

Продовження табл. 1.2

Розташування туристичного місця	Гірський; водний; сільський; приміський
---------------------------------	---

Інтенсивність туристичного потоку	Постійний; сезонний
Організаційна форма	Організований; неорганізований

Джерело: сформовано автором за даними (Пуцентейло, 2007).

Відповідно до рис. 1.1. у Законі України «Про туризм» (1995) зазначено, що залежно від категорій осіб, які здійснюють туристичні подорожі, їх цілей, об'єктів, що використовуються або відвідуються, чи інших ознак існують такі види туризму: дитячий; молодіжний; сімейний; для осіб похилого віку; для осіб з інвалідністю; культурно-пізнавальний; лікувально-оздоровчий; спортивний; релігійний; екологічний (зелений); сільський; підводний; гірський; пригодницький; мисливський; автомобільний; самодіяльний тощо

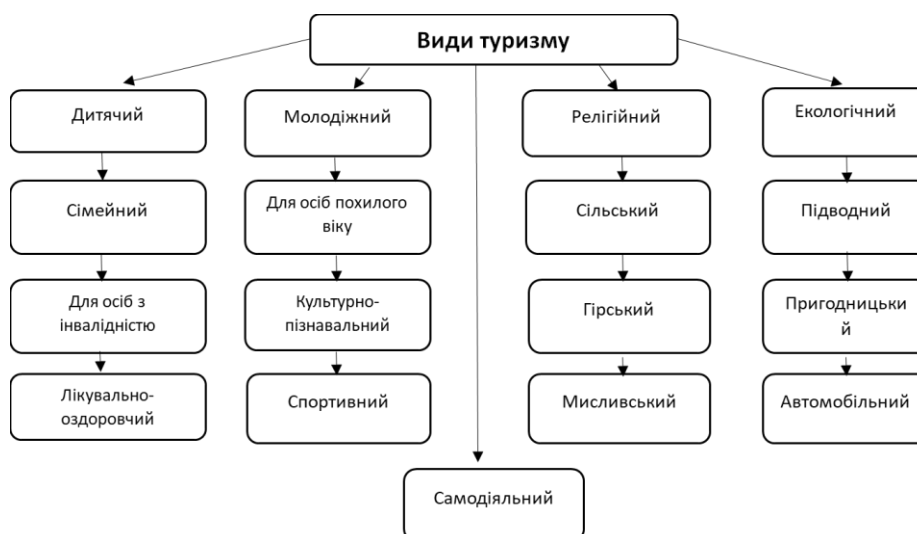

Рис. 1.1. Види туризму

Джерело: сформовано автором за даними (Закон України «Про туризм», 1995).

Згідно із Законом України «Про туризм» і рис. 1.2. організаційними формами туризму є внутрішній і міжнародний, що у свою чергу поділяється на в'їзний та виїзний туризм.

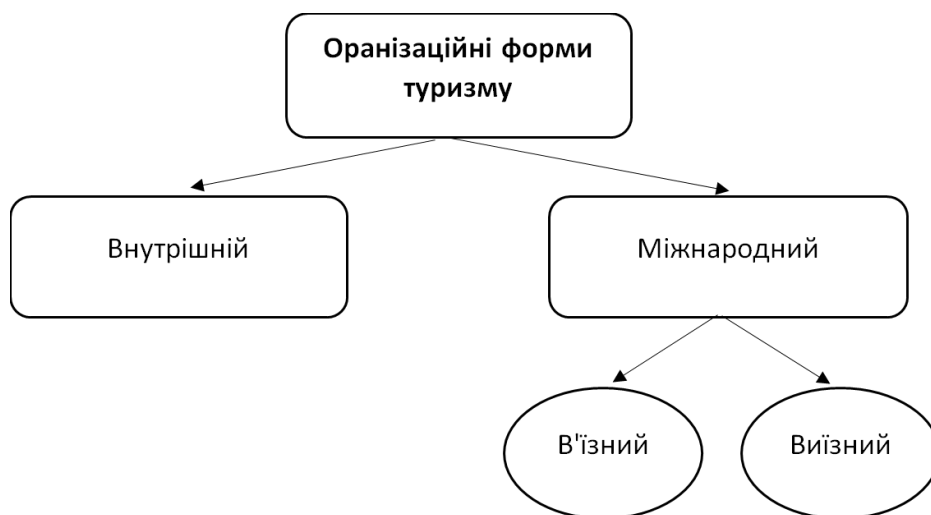

Рис. 1.2. Організаційні форми туризму

Джерело: сформовано автором за даними (Закон України «Про туризм», 1995).

Внутрішній туризм – це подорожі в межах території України громадян України та осіб, які постійно проживають на її території.

Міжнародний туризм складається з в'їзного та виїзного туризму:

- в'їзний туризм (іноземний) – подорожі в межах України осіб, які постійно не проживають на її території;
- виїзний туризм (зарубіжний) – подорожі громадян України та осіб, які постійно проживають на території України, до іншої країни.

Згідно з Всесвітньою туристичною організацією (UNWTO) міжнародний туризм включає в'їзний та виїзний туризм, тобто діяльність відвідувачів-резидентів за межами контрольної країни, як частину внутрішніх або виїзних туристичних поїздок, а також діяльність відвідувачів-нерезидентів у межах контрольної країни. у в'їзній туристичній поїздці.

Однією з тенденцій розвитку міжнародного туризму в світі є прагнення розвивати нові види туризму. Насамперед це пов'язано з бажанням людини відкривати щось нове. Міжнародний туризм є важливим напрямом міжнародного співробітництва, а також чинником культурного та економічного

розвитку, захисту навколишнього середовища та історико- культурної спадщини тощо.

Відповідно до рис. 1.3. міжнародний туризм розвивається під впливом таких чинників, як: політичні; економічні; соціально-демографічні та науково-технічні.

Рис. 1.3. Чинники впливу на міжнародний туризм

Джерело: (Кушнір, Брензович, 2019).

В окрему групу можна виділити чинники, які негативно впливають на розвиток міжнародного туризму та туризму в цілому. До них належать: військові конфлікти; терористичні акти; політичні перевороти; стихійні лиха тощо.

Важливою складовою туристичної діяльності є використання туристичних ресурсів. До них відноситься все, що можна використати для задоволення потреб туристів.

Туристичні ресурси – це сукупність природних і соціально-культурних комплексів та їх елементів, що сприяють задоволенню фізіологічних та соціальних потреб людини, відновленню її працездатності і які при сучасній та

перспективній структурі рекреаційних потреб і техніко-економічних можливостях, використовуються для прямого й опосередкованого споживання та виробництва туристичного продукту (Смаль, 2010).

Відповідно до рис. 1.4. І.В. Смаль (2010) виділяє структуру туристичних ресурсів, до складу якої відносяться такі складові, як: природні; соціально-культурні; технологічні та подієві, які теж поділяються на компоненти.

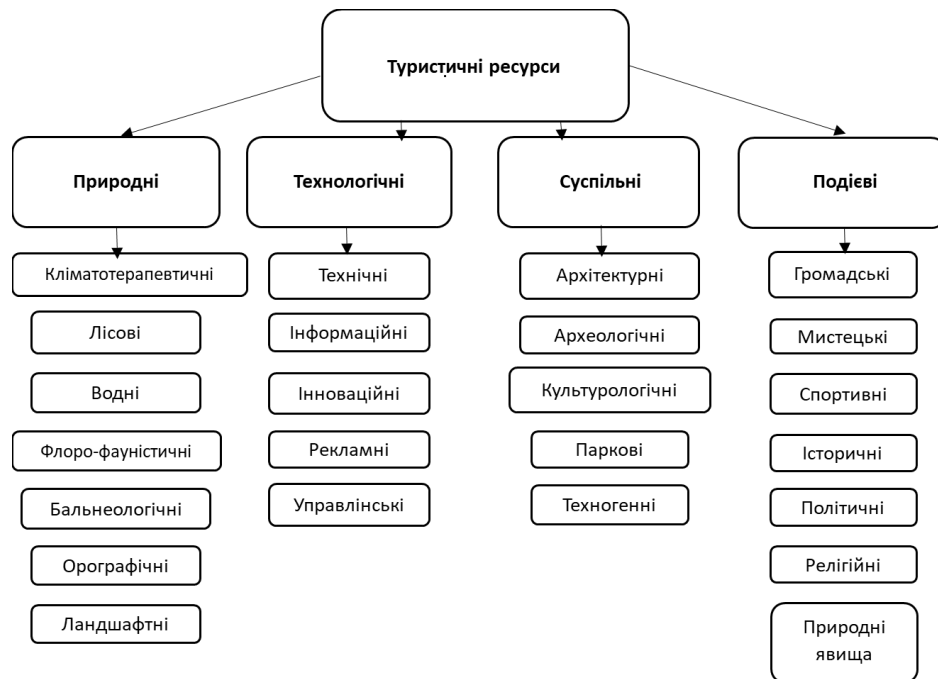

Рис. 1.4. Структура туристичних ресурсів

Джерело: сформовано автором за даними (Смаль, 2010).

Таким чином, основою для створення нових видів туризму є використання природних, технологічних, суспільних та подієвих туристичних ресурсів. Наприклад, природні ресурси – це основа розвитку лікувально-оздоровчого та екотуризму; суспільні сприяють розвитку подорожей, спрямовані на відвідування архітектурних та археологічних пам'яток, а сутністю подієвого туризму є відвідування фестивалів на різну тематику. Щодо технологічних ресурсів, то їх роль полягає у посиленні розвитку туристичних процесів, а також реалізації та просуванні туристичного продукту.

Не менш важливою складовою є туристичний потенціал. Туристичний потенціал – це сукупність природних, історико-культурних об'єктів і соціально-

економічних, технологічних передумов для організації та проведення туристичної діяльності на певній території (Сорокіна, 2018).

Згідно з рис. 1.5. до структури туристичного потенціалу території входять: природно-ресурсний; історико-культурний; економічний і соціальний потенціал.

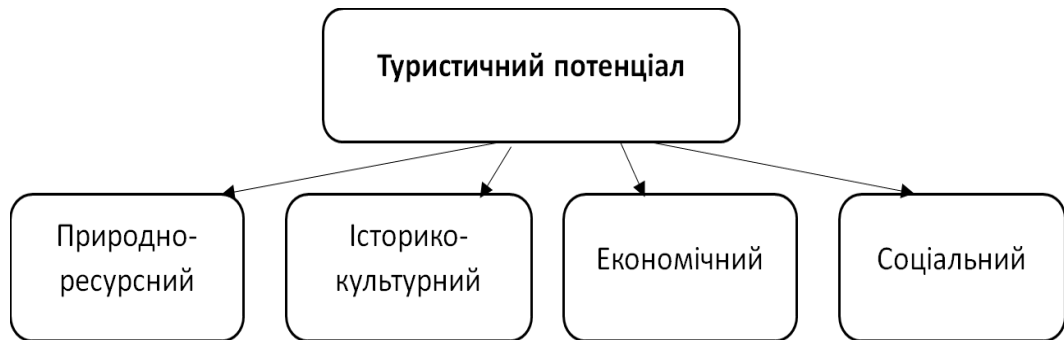

Рис. 1.5. Структура туристичного потенціалу

Джерело: сформовано автором за даними (Сорокіна, 2018).

- Природно-ресурсний потенціал території – це здатність природної системи віддавати без шкоди свою продукцію для людства;
- історико-культурний потенціал – це можливість розвитку туристичної діяльності завдяки історико-культурним цінностям;
- економічний потенціал – це здатність відтворювати туристичний продукт у регіоні;
- соціальний потенціал – це можливість надання робочої сили для проведення туристичної діяльності.

Отже, для того, щоб розкрити поняттєво-термінологічний апарат дослідження, тобто розкрити особливості міжнародного туризму, необхідно було розглянуто низку понять, таких як «туризм», його класифікацію, види та організаційні форми. Також було розкрито зміст поняття «турист»; «внутрішній туризм»; «міжнародний туризм» та його складові, тобто «в'їзний туризм» і «виїзний туризм». Не менш важливими аспектами при визначенні поняттєво-термінологічного апарату було розкриття понять «туристичні ресурси» і «туристичний потенціал».

1.2. Ступінь наукового опрацювання теми

Чимало науковців досліджує тему міжнародного туризму, адже це потужна індустрія, яка охоплює багато різних галузей та є важливим чинником економічного розвитку, оскільки демонструє високі темпи зростання завдяки відносно стабільним показникам туристичних потоків і доходів.

Доволі значною є кількість досліджень, що стосуються аналізу різних аспектів розвитку міжнародного туризму. До їх числа можна віднести роботи таких вітчизняних науковців: Любіцева (2002); Уварова (2020); Пуцентейло (2007); Зайцева та Корнієнко (2012); Парфіненко (2023); Кушнір та Брензович (2019); Миронов та Свидрук (2016); Довгань (2014); Крупський та ін. (2019).

Любіцева (2002) у своєму дослідженні розглядає міжнародний туризм з точки зору функціонування ринку туристичних послуг. У її книзі «Ринок туристичних послуг», окрім принципів роботи туристичного ринку, вона розглядає методологічні засади туризму, а саме туризм як суспільне явище та об'єкт географічного дослідження. Автор зазначає, що загалом туризм – це одна з найбільш сталих складових світової економіки, яка за останні десятиріччя має стабільні темпи зростання і не зазнає коливань попиту та пропозиції, тому вважається одним з перспективних напрямів соціально-економічного розвитку.

У дослідженні Уварової (2020) «Міжнародний туризм: Сучасні тенденції і перспективи розвитку» було визначено основні чинники, які впливають на розвиток міжнародного туризму станом на 2020 р.. Було зазначено, що серед найбільш негативних чинників слід виділити вплив пандемії COVID-19. На думку дослідниці спеціалізований туризм, а також розробка віртуальних турів, допомогли б відновити показники іноземних і зарубіжних потоків.

Пуцентейло (2007) у своїй роботі, навчальному посібнику «Економіка і організація туристично-готельного підприємства», окрім того, що висвітлює основні аспекти функціонування туристичних підприємств, приділяє увагу міжнародному туризму – зазначає про його теоретико-методичні засади. Автор

розкриває поняття: «міжнародний (іноземний) турист»; «міжнародний (іноземний) одноденний відвідувач» і класифікацію міжнародних мандрівників.

Зайцева та Корнієнко (2012) у своєму дослідженні «Міжнародний туризм та глобалізація в сучасному світі» аналізують ринок міжнародного туризму в умовах посилення глобалізаційних процесів та визначають шляхи ефективної інтеграції України у світовий ринок туризму.

У дослідженні Парфіненко (2023) «Міжнародний туризм як складова частина ліберального світового порядку» розглядаються особливості становлення та розвитку міжнародного туризму як структурного компонента формування ліберального світового порядку. Автором зазначається, що туризм і сучасний ліберальний міжнародний порядок пов'язані та походять від правових норм, які стверджують свободу пересування, право на дозвілля та відпочинок.

Кушнір та Брензович (2019) у статті «Міжнародний туризм як чинник економічного розвитку країн і регіонів» досліджують вплив міжнародного туризму на формування доходів держави, інфраструктури, забезпечення зайнятості та збереження культурної спадщини. Також авторами проаналізовано динаміку розвитку туризму у світі за показниками кількості туристичних прибуттів та доходів від туризму в туристичних регіонах, запропонованих методикою Всесвітньої туристичної організації.

Миронов та Свидрук (2016) у дослідженні «Міжнародний туризм і його вплив на економічну та соціальну сфери країн світу» зазначають, що міжнародний туризм стає глобальним чинником розвитку цивілізації та всіх її складових – економічної та соціальної сфери, духовної культури, істотно впливає на людей, їх ціннісні орієнтації, процеси самовдосконалення та самопізнання.

У роботі Довгань (2014) «Сучасний міжнародний туризм: основні тенденції та перспективи розвитку» розглядається стан світової туристичної галузі, аналізуються основні тенденції та перспективи розвитку міжнародного туризму, розглядаються умови й особливості розвитку міжнародного туризму та його найбільш пріоритетні напрями в регіональному розрізі.

Крупський та ін. (2019) у своєму дослідженні «Тенденції розвитку міжнародного туризму» проаналізували сферу міжнародного туризму в період 2000-2018 рр.. Також було розглянуто динаміку світових туристичних потоків і доходів від міжнародного туризму.

Серед іноземних досліджень розвитку міжнародного туризму можна навести таких авторів, як Brakke (2005) та Makhlouf (2012).

У роботі Michael Brakke (2005) «International Tourism, Demand, and GDP Implications: A Background and Empirical Analysis» (укр. «Міжнародний туризм, попит та вплив на ВВП: передумови та емпіричний аналіз») зазначено, що міжнародний туризм, який є основним джерелом зростання для багатьох країн, недостатньо представлений в літературі. У цій роботі автор зробив спробу розширити попередні дослідження, тим самим доповнивши деякі недоліки і поставивши нові питання. Окрім аналізу показників, Michael Brakke вказує на основні аспекти, а також на історичні факти міжнародного туризму.

У дослідженні Hany H. Makhlouf (2012) «The Multi-Dimensional Impact Of International Tourism» (укр. «Багатовимірний вплив міжнародного туризму») розглядається історія, сучасне значення, тенденції та закономірності розвитку міжнародного туризму.

Таким чином, представлена вище інформація щодо ступеня опрацювання теми може бути узагальнена, а її результати викладено у таблиці 1.3.

Таблиця 1.3

Ступінь опрацювання теми «Міжнародний туризм»

Вітчизняні		
Науковець	Назва дослідження	Тема дослідження
О.О. Любіцева	«Ринок туристичних послуг»	Розглядаються методологічні засади туризму.
Г.Ш. Уварова	«Міжнародний туризм: Сучасні тенденції і перспективи розвитку»	Було визначено основні чинники, які впливають на розвиток міжнародного туризму станом на 2020 р..

П.Р. Пуцентейло	«Економіка і організація туристично-готельного підприємства»	У роботі приділяється увага міжнародному туризму, а саме його теоретико-методичні засади.
В.М. Зайцева, О.М. Корнієнко	«Міжнародний туризм та глобалізація в сучасному світі»	Аналізується ринок міжнародного туризму в умовах посилення глобалізаційних процесів та визначаються шляхи ефективної інтеграції України у світовий ринок туризму.
А.Ю. Парфінєнко	«Міжнародний туризм як складова частина ліберального світового порядку»	Розглядаються особливості становлення та розвитку міжнародного туризму як структурного компонента формування ліберального світового порядку.
А.Ю. Кушнір, К.С. Брензович	«Міжнародний туризм як чинник економічного розвитку країн і регіонів»	Досліджується вплив міжнародного туризму на формування доходів держави, інфраструктури, забезпечення зайнятості та збереження культурної спадщини.

Продовження табл. 1.3

Ю.Б. Миронов, І.І. Свидрук	«Міжнародний туризм і його вплив на економічну та соціальну сфери країн світу»	Зазначається, що міжнародний туризм стає глобальним чинником розвитку цивілізації та всіх її складових.
А.І. Довгань	«Сучасний міжнародний туризм: основні тенденції та перспективи розвитку»	Розглядається стан світової туристичної галузі, аналізуються основні тенденції та перспективи розвитку міжнародного туризму тощо.
О.П. Крупський, А.О. Самойленко, А.І. Комарова, М.В. Морозов	«Тенденції розвитку міжнародного туризму»	Аналізується сфера міжнародного туризму в період 2000-2018 рр..
Іноземні		
Michael Brakke	«International Tourism, Demand, and GDP Implications: A Background and Empirical Analysis»	Зазначено, що міжнародний туризм, який є основним джерелом зростання для багатьох країн, недостатньо представлений в літературі.
Hany H. Makhlouf	«The Multi-Dimensional Impact Of International Tourism»	Розглядається історія, сучасне значення, тенденції та закономірності розвитку міжнародного туризму.

Джерело: сформовано автором.

Отже, міжнародний туризм є багатофункціональною галуззю і досліджується науковцями з різних аспектів. Наведені вище вітчизняні автори розглядають це поняття з точки зору функціонування ринку туристичних послуг, аналізують проблеми та перспективи розвитку, визначають вплив міжнародного туризму на інші галузі тощо. Іноземні дослідники у своїх роботах також вказують на вплив міжнародного туризму на інші сфери, а також на економіку.

Враховуючи викладене вище, можна підсумувати, що міжнародний туризм займає провідне місце в світі, адже охоплює безліч різних аспектів. На основі теоретико-методологічного дослідження було визначено сутність основних понять, що стосуються туристичної галузі, а саме «туризм», його класифікація, види та організаційні форми, «турист», «внутрішній туризм», «міжнародний туризм» та його складові («в'їзний туризм» і «виїзний туризм»), «туристичні ресурси» та «туристичний потенціал». Також було зазначено, що на основі багатофункціональності міжнародного туризму вітчизняні та іноземні науковці у своїх дослідженнях проводять аналіз та роблять цей вид туризму ще потужнішим. Таким чином, свій науковий внесок зробили: Любіцева (2002); Уварова (2020); Пуцентейло (2007); Зайцева та Корнієнко (2012); Парфіненко (2023); Кушнір та Брензович (2019); Миронов та Свидрук (2016); Довгань (2014); Крупський та ін. (2019), а також Brakke (2005) та Makhlouf (2012).

РОЗДІЛ 2. РОЗВИТОК МІЖНАРОДНОГО ТУРИЗМУ В ТУРЕЧЧИНІ

2.1. Основні етапи розвитку міжнародного туризму в Туреччині

Туреччина (офіційна назва Турецька Республіка) – це дестинація, яка протягом багатьох століть приваблювала мандрівників своїм розташуванням та багатою історією, адже раніше вона була частиною Османською імперії, яка існувала у 1299–1922 рр..

Саме 19 століття вважається поворотним моментом і початком зародження іноземного туризму та туристичної галузі загалом, адже Османська імперія була одним із найбільш обговорюваних туристичних напрямків у світі та була відомою дестинацією для арабів, турків, етнічних греків, суданців та європейських емігрантів (Nance, 2007).

Розвиток туризму підкреслювався створенням таких об'єктів, як:

- військовий музей у 1846 р.;
- національний ярмарок у Стамбулі в 1863 р.;
- туристичне агентство в Стамбулі в 1863 р.;
- у 1890 р. був виданий закон, який визначав правила роботи гідів та перекладачів.

Однак падіння Османської імперії, Перша світова війна та війна за незалежність Туреччини призупинили майже всі туристичні потоки. Причинами цьому було те, що Туреччина перебувала в стані війни з країнами, звідки прибували туристи, а також панувала недовіра до іноземців, яка значною мірою охопила турецьке населення.

Перші зусилля з відновлення розвитку іноземного туризму почалися після заснування Турецької Республіки в 1923 р.. Ініціатива походила від засновника республіки – Мустафи Кемалю Ататюрка. У 1923 р. він видав наказ про створення Асоціації мандрівників, завданнями якої були: збереження історичного та туристичного середовища; видання карт, книг і буклетів з метою популяризації туризму в Туреччині, а також виконання завдань щодо надання інформації в

цілому. У 1930 р. Асоціація змінила свою назву на Туристичний автомобільний клуб Туреччини.

У 1934 р., коли вперше питання туризму було включено до системи державного управління Туреччини, було створено Управління з питань туризму як департамент Міністерства економіки. У 1939 р. було створено Дирекцію з питань туризму в рамках Міністерства торгівлі, а у 1943 р. було засновано Генеральну дирекцію з питань преси, інформації та туризму, як організацію, підпорядковану Прем'єр-міністру.

Все це передувало до створення першої законодавчої спроби сприяти розвитку туризму в Туреччині, а саме створення законопроекту про сприяння туристичним закладам від 24 березня 1950 р..

Поворотним моментом для розвитку туристичної галузі країни також став 1963 р., коли було створено Міністерство туризму та інформації. Його основними завданнями були:

- сприяння розвитку внутрішнього та міжнародного туризму;
- перетворення туризму на виробничий сектор національної економіки;
- досягнення повного використання всіх потенціалів, які пропонує країна;
- сприяння, спрямування та координація всіх видів досліджень і розробок у сфері туризму.

У той же рік було розроблено перший п'ятирічний план розвитку, в якому значна увага приділялася туризму як головному сектору, що сприяє економічному розвитку Туреччини.

Загалом Турецька Республіка мала чотири п'ятирічні плани економічного розвитку, у яких туризм визначався як важливе джерело іноземної валюти:

- перший п'ятирічний план (1963-1967 рр.) надавав пріоритет інфраструктурі, заохоченню інвестицій та двостороннім угодам у сфері туризму, а також було створено значний потенціал засобів розміщення;

- другий п'ятирічний план (1968-1972 рр.) передбачав спрямування державних коштів на розвиток інфраструктури, тобто на будівництво доріг, розширення портів, електрифікацію та водопостачання;
- третій п'ятирічний план (1973-1977 рр.) зберіг основні характеристики попередніх планів розвитку туризму, однак він також наголошував на збереженні природного середовища, особливо берегових ліній, а також на плануванні туристичних зон і підготовці працівників;
- четвертий п'ятирічний план (1979-1983 рр.) мав більш чітко поставлені цілі, а саме сприяння розвитку масового туризму, створення нових засобів розміщення, заохочення іноземних партнерів до інвестування туристичного бізнесу, координація діяльності туристичних органів, покращення якості та регулярності чартерних рейсів, створення нових екскурсійних об'єктів, досягнення більш збалансованого розподілу прибуттів іноземних туристів, мінімізація бюрократії на митниці, перегляд політики у сфері туристичної освіти з метою підвищення її відповідності потребам країни та покращення туристичної статистики та досягнення кращої координації у зборі та оцінці даних.

Згідно з рис. 2.1. було зроблено оцінку розвитку туризму в Туреччині протягом запланованого періоду (1963-1983 рр.), у якій зазначено, що туристична галузь не змогла виправдати очікувань, адже всі досягнуті показники залишилися набагато нижчими за поставлені цілі. Прогнози щодо кількості прибуттів туристів і загальних туристичних надходжень залишилися занадто високими, щоб їх можна було досягти.

Years	Int.l Tourist Arrivals		Total Tourist Receipts (\$ m.)	
	Planned	Actual	Planned	Actual
1963	200.000	198.841	13.0	7.7
1964	240.000	229.347	18.0	8.3
1965	288.000	361.758	25.0	13.8
1966	345.000	440.534	35.0	21.1
1967	415.000	574.055	48.0	13.2
I. FYDP	1.488.000	1.804.535	139.0	55.1
1968	588.000	602.996	45.0	24.1
1969	735.000	694.229	55.0	36.6
1970	920.000	724.784	77.0	51.6
1971	1.150.000	926.019	110.0	62.9
1972	1.435.000	1.034.995	135.0	103.7
II. FYDP	4.828.000	3.982.983	422.0	278.9
1973	1.243.000	1.341.527	90.0	171.5
1974	1.404.000	1.110.298	108.0	193.7
1975	1.586.000	1.540.904	129.6	200.9
1976	1.792.000	1.675.846	155.5	180.5
1977	2.026.000	1.661.416	186.6	204.9
III. FYDP	8.051.000	7.329.991	669.7	951.5
1978	1.910.600	1.644.177	248.4	230.4
1979	2.178.100	1.523.628	315.8	280.7
1980	2.461.300	1.288.060	363.2	326.7
1981	2.756.600	1.415.000	454.8	385.0
1982	3.087.700		586.7	
1983	3.458.300		691.6	
IV. FYDP	13.942.000		2.418.1	

Рис. 2.1. Туристичні прибуття та загальні надходження в Туреччині (1963-1983 рр.)

Джерело: (Barutcuğil, 1984).

Відповідно до рис. 2.2. у 1980 р. було проаналізовано віковий розподіл туристичних прибуттів за причинами подорожей таких, як: відпочинок, ділові поїздки, навчальні тренінги та інші. Динаміка показала, що Туреччину відвідували туристи середнього віку. Майже 40% туристів перебували у віці 25-39 років, а на другому місці – вікова група 40-59 років, яка загалом становила 70% від усіх прибуттів. Ці цифри свідчать про те, що молодіжний туризм не відігравав значної ролі в турецькому туризмі.

Age Groups	TOTAL	Leisure trip and Visits	Business	Education Training	All others(*)
TOTAL	1.057.364	914.649	24.600	7.004	111.111
15 - 24	97.804	81.990	541	3.938	11.335
25 - 39	243.094	197.977	10.161	2.566	32.390
40 - 59	165.456	135.931	12.449	422	16.654
60 +	30.462	27.617	948	124	1.776
Unknown	49.451	—	—	—	49.451
Excursionist	471.097	471.097	—	—	—

Рис. 2.2. Розподіл туристичних прибуттів за віком і причинами подорожей (1980 р.)

Джерело: (Barutçugil, 1984).

Згідно з рис. 2.3. також було проаналізовано динаміку туристичних прибуттів за країнами у 1970 і 1980 рр.. Загалом спостерігалася позитивна динаміка показників – найбільший потік туристів у 1970 р. був з США, а у 1980 р. з ФРН (Федеративна Республіка Німеччина або Західна Німеччина, яка існувала у 1949-1990 рр.). Найменший потік туристів у 1970 р. був з Сирії, а у 1980 р. – з Швейцарії.

Country	1970	1980
W. Germany	111.777	155.440
U.S.A.	125.566	118.669
France	70.228	87.342
Britain	70.173	62.192
Italy	38.073	63.215
Iran	14.247	109.076
Austria	17.372	35.508
Syria	13.184	37.909
Switzerland	22.449	18.024
Yugoslavia	28.352	56.561
Total (1)	511.427	743.936

Рис. 2.3. Динаміка туристичних прибуттів за країнами (1970 і 1980 рр.)

Джерело: (Barutçugil, 1984).

Зарубіжний туризм також займає провідне місце в історії держави. Він почав розвиватися з таких самих причин, як іноземний, адже ще з давніх давен

люди почали подорожувати в інші країни світу з метою пошуку їжі та житла, сприятливих кліматичних умов, нових торгових шляхів тощо. Зарубіжний туризм в історичному аспекті є відомим завдяки мандрівникам, які згодом стали відомим постатями.

Одним із найвідоміших мандрівників Туреччини був Евлія Челебі. У період 14-20 століття Османська імперія домінувала над великими частинами Азії, Європи та Африки та охоплювала понад 40 країн. Усі ці території зробили її злиттям різноманітних культур, мов і звичаїв. Приватні подорожі були рідкістю на той час, але Евлія Челебі зламав цю систему (De Abreu, 2023).

Евлія Челебі народився в 1611 р. у заможній сім'ї. Його батько був ювеліром при султанському дворі в Константинополі (Стамбул), а мати була родичем високопоставленого чиновника. Завдяки положенню його родини в суспільстві він міг мати впливову та комфортну роботу, але влада та вплив не приваблювали його. Челебі хотів подорожувати.

Спочатку Челебі подорожував як майстер на всі руки в дипломатичних місіях як посланець, солдат, бухгалтер, релігійний лідер або музикант, залежно від ситуації. Він назвав себе «світовим мандрівником і добрим супутником людства». Починаючи від подорожей Османською імперією, він відвідав такі країни як: Боснія та Герцеговина, Хорватія, Македонія, Болгарія, Албанія, Румунія, Польща, Німеччина, Словаччина, Словенія, Греція, Австрія, Іран, Ірак, Єгипет, Судан тощо. У своїй книзі «Книга подорожувань», окрім опису вище зазначених країн, Евлія Челебі велику увагу приділяв подорожам в Україні. Як очевидець, описує чимало міст, зокрема, Київ, Львів, Лубни, Черкаси, Чигирин, а також розповідає про козацькі фортеці, паланки тощо. Мандрівник вважав, що українська мова є давньою й однією з найрозвиненіших мов у світі (Дзира, 2018).

Отже, історія міжнародного туризму в Туреччині охоплює чимало аспектів. У період його розвитку найбільше уваги приділялося іноземному туризму, як провідній галузі економіки. Окрім створення Асоціації мандрівників, Управління з питань туризму як департамент Міністерства економіки,

законопроекту про сприяння туристичним закладам, Міністерства туризму та інформації, влада Туреччини розробила чотири п'ятирічні плани економічного розвитку, які мали за мету збільшити прибуток. Однак плани не виправдали очікувань, адже всі досягнуті показники залишилися набагато нижчими за поставлені цілі. З іншого боку роль зарубіжного туризму посідає важливе місце в історії Туреччини завдяки одному з найвідоміших мандрівників Евлія Челебі. У своїй книзі «Книга подорожувань» він описував свої подорожі, що стало поштовхом для розвитку зарубіжного туризму країни в майбутньому.

2.2. Характеристика ресурсного та інфраструктурного потенціалу міжнародного туризму в Туреччині

Туреччина – це одна з країн світу з найбільшим туристичним потенціалом, яка приваблює велику чисельність туристів, особливо з країн Європи. На сьогоднішній день міжнародний туризм, а особливо в'їзний, посідає важливе місце в Турецькій Республіці.

Як і будь-яка країна світу, Туреччина має сильні та слабкі сторони, а також можливості та загрози. Для того, щоб визначити основні чинники, які впливають на туристичний потенціал, було сформовано SWOT-аналіз (табл. 2.1).

Таблиця 2.1

SWOT-аналіз туристичного потенціалу Туреччини

Сильні сторони	Слабкі сторони
<ul style="list-style-type: none"> - вигідне географічне положення; - комфортний клімат; - наявність туристичних ресурсів (природно-рекреаційні; історико-культурні; соціально-економічні). 	<ul style="list-style-type: none"> - велика чисельність туристів; - у деяких регіонах країни менш розвинена туристична індустрія; - висока цінова політика.
Можливості	Загрози
<ul style="list-style-type: none"> - покращення стану та догляду туристичних ресурсів; - зниження цінової політики. 	<ul style="list-style-type: none"> - природні катаклізми; - економічна криза; - знищення або погіршення стану туристичних ресурсів.

Джерело: сформовано автором.

Насамперед тенденція розвитку міжнародного туризму в Туреччині обумовлена вигідним географічним положенням і природними умовами туристичної дестинації. Туреччина розташована на півострові Мала Азія, який омивається Середземним, Чорним та Егейським морями. Туреччина межує з такими країнами: Вірменія, Грузія, Іран – на сході; Ірак і Сирія – на південному сході; на заході з Грецією, а на північному заході з Болгарією. Довжина морського узбережжя країни є одним із найбільших у світі, що є потужним ресурсом для розвитку пляжно-купального відпочинку та інших відповідних видів туризму. Приваблює туристів і клімат узбережжя, адже в Туреччині панує субтропічний середземноморський клімат, для якого характерним є сухе і спекотне літо. У внутрішніх районах переважає континентальний клімат, а на сході, де розташовані гори – гірський. Однак в країні дуже мало лісів, а також не вистачає прісної води, адже навіть найбільша річка Кизил-Ірмак та найбільші озера Ван і Туз є солоними (Масляк, 2008).

Турецька Республіка поділяється на 7 географічних регіонів і 81 провінцію. Згідно з рис. 2.4. Туреччина має такі регіони, як: Мармурноморський, Чорноморський, Середземноморський, Егейський, Східна Анатолія, Південно-Східна Анатолія та Центральна Анатолія.

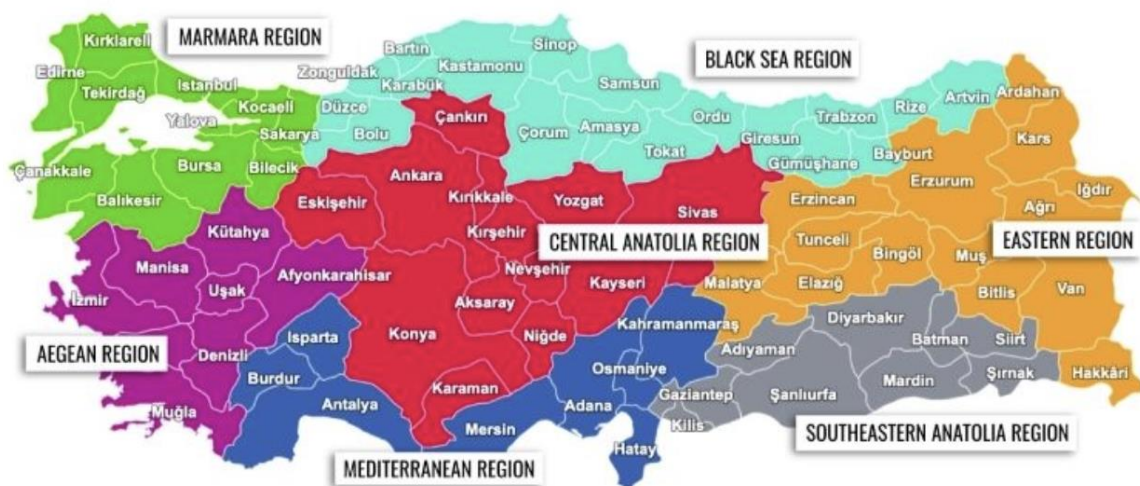

Рис. 2.4. Географічні регіони Туреччини

Джерело: (McCauley, 2023).

Загалом під ресурсним та інфраструктурним потенціалом розуміється наявність природно-рекреаційних, історико-культурних і соціально-економічних ресурсів (рис. 2.5.). Саме наявність потужного ресурсного та інфраструктурного потенціалу обумовило туристичне районування території Туреччини та спеціалізацію її туристичних дестинацій.

Рис. 2.5. Ресурсний та інфраструктурний потенціал Туреччини

Джерело: сформовано автором.

Природно-рекреаційні ресурси Туреччини займають провідне місце в туристичній галузі країни. Серед цих ресурсів найбільш визначними є курорти та національні парки.

Згідно з рис. 2.6. курорти Туреччини можна поділити на три категорії: морські, гірськолижні та бальнеологічні.

Рис. 2.6. Курорти Туреччини

Джерело: сформовано автором.

Кожного року велика чисельність туристів прибуває до Туреччини саме через наявність протяжної берегової лінії та відповідно через курорти, які спеціалізуються на пляжно-купальному відпочинку. Морські дестинації пропонують широкий спектр туристичних послуг для того, щоб зробити ці місця ще привабливіше.

На території Туреччини розташовано багато міст, які пропонують курортні послуги. Найбільш розвиненою та популярною частиною морського узбережжя країни є Турецька рив'єра, яка охоплює курорти Середземного та Егейського морів і до складу якої входять: Анталія, Аланія, Мармарис, Бодрум, Даламан, Кемер, Фетхіє, Сіде та Белек (Величко, 2023).

Найбільш популярним напрямком при виборі курорту в Турецькій Республіці є місто Анталія. Курорт знаходиться на південно-західному узбережжі Анатолії, біля Таврських гір. Окрім туристичної інфраструктури, дестинація пропонує піщані пляжі: Капутас, Клеопатра, Лара та Коньяалті. Найкращим з них вважається пляж Лара, який відомий завдяки рівню чистоти берегу та води, широкому вибору водних розваг, а також завдяки розвиненій інфраструктурі (Smith, 2023a). (Додаток А, рис. А.1.)

Аланія пропонує туристам відвідати унікальний природний ландшафт, адже курорт розташований між Таврськими горами та Середземним морем, недалеко від курорту Анталія. Окрім того, що місто має глибоку історію, мандрівниками пропонується відвідати найвідоміший пляж – пляж Клеопатри (Smith, 2023a). (Додаток А, рис. А.2.)

Мармарис є одним із найпопулярніших напрямків для відпочиваючих на егейському узбережжі Туреччини, про що свідчить його бурхлива природа майже цілий рік. Останнім часом курорт став більше орієнтованим на вечірки, ніж на обслуговування лише сімей. Однак Мармарис пропонує туристам послуги для спокійного відпочинку, наприклад, прогулянки на човнах (Smith, 2023a). (Додаток А, рис. А.3.)

Бодрум розташований у найпівденнішій точці узбережжя Егейського моря і є місцем для розваг мільйонів туристів, які прилітають сюди щоліта. Також мандрівників приваблює ця дестинація через її блискучу пристань, будинки та невимушену атмосферу. Курорт Бодрум називають «маленьким Стамбулом» через кількість міських жителів, які живуть у ньому. Саме місто за останні

десятиліття стало досить розвиненим через наявність туристичної інфраструктури (Smith, 2024). (Додаток А, рис. А.4.)

Даламан – це район у провінції Мугла. Хоча курорт є відомою курортною дестинацією, він часто є транзитним пунктом для туристів, які подорожують у найближчі місця з більшою кількістю туристичних визначних пам'яток і заходів. Незважаючи на це, Даламан може багато запропонувати з точки зору сільського господарства та різноманітному ринку житла (Tüfekçi, 2023). (Додаток А, рис. А.5.)

Кемер – це портове місто-курорт, яке знаходиться в південній провінції Анталії. Тут майже завжди сонячно, а літо одне з найспекотніших у всій Туреччині і такий клімат приваблює велику чисельність туристів щороку. Кемер – це невелике місто з населенням понад 40 тис. осіб, але тут є велика кількість готелів і в сезон вони заповнені вщент. У місті є добре розвинена інфраструктура і багато розважальних комплексів, в основному орієнтованих на сім'ї з дітьми (Smith, 2023a). (Додаток А, рис. А.6.)

Фетхіє знаходиться на південному заході Туреччини в провінції Мугла. Місто-курорт пропонує широкий вибір туристичних послуг. Саме для прихильників пляжно-купального відпочинку дестинація має чисті пляжі. У період сезону Фетхіє переповнене сім'ями та групами молодих людей, які любляють нічні розваги (Smith, 2023b). (Додаток А, рис. А.7.)

Сіде – це курортне місто, яке розташоване на Середземноморському узбережжі Туреччини. Туристичний потенціал Сіде почав розвиватися лише у 90-х рр. минулого століття, коли почала будуватися готельна інфраструктура. На курорті переважно відпочивають сім'ї з маленькими дітьми, адже тут ідеальні піщані пляжі з пологим входом у дрібне море, велика кількість розваг та екскурсій на будь-який смак, а також ресторани мають спеціальне дитяче меню (Зомковський, 2023). (Додаток А, рис. А.8.)

Белек – курорт, який знаходиться біля Анталії на Середземноморському узбережжі. Це найдорожча дестинація Туреччини для пляжно-купального

відпочинку, яка відкрилась більше 40 років тому для популяризації гри в гольф. Ця гра приваблює багатих туристів з усього світу. Курорт має розвинену туристичну інфраструктуру, а також пропонує різноманітні послуги. Белек має піщані пляжі, які тягнуться майже на 20 км вздовж узбережжя Середземного моря, але більшість з них належать готелям (Величко, 2023). (Додаток А, рис. А.9.)

Ще одним типом курортів, який слід виділити – це гірськолижні. Вони є не такими відомими, як морські, але набувають популярності серед туристів. Як тільки в Туреччині завершується пляжний сезон, то відразу починається гірськолижний.

Таким чином, до таких DESTИНАЦІЙ можна віднести: Ерджіяс, Паландокен, Сарикамиш і Картепе.

Гірськолижний курорт Ерджіяс розташований в центрі Туреччини. До 2020 року Ерджіяс не був особливо популярним. Однак із введенням карантинних обмежень на європейських курортах, сюди почала прибувати велика чисельність туристів, адже тут створені всі умови для комфортного зимового відпочинку. Курорт має 34 траси, розташовані на схилах неактивного однойменного вулкана. Безумовною перевагою є близькість аеропорту – за 30 кілометрів від гір (Панченко, 2021). (Додаток А, рис. А.10.)

Паландокен розташований на сході Туреччини. Це найновіший гірськолижний курорт Туреччини, який найбільше підходить для недосвідчених лижників та сноубордистів. Траси мають загальну протяжність понад 40 кілометрів і вони поділені за рівнями складності. Більшість маршрутів розраховані не на професіоналів, а на звичайних середньостатистичних туристів (Панченко, 2021). (Додаток А, рис. А.11.)

Сарикамиш – це гірськолижний курорт, який також знаходиться на сході країни. Дестинація розрахована на початківців та сімей із дітьми. Траси мають невелику довжину і розташовані під досить пологим нахилом, що в свою чергу дозволяє навчитися міцно стояти на лижах чи сноуборді без значного ризику

травм. Особливістю курорту є те, що навіть у період сезону тут рідко буває велика чисельність туристів, адже Сарикамиш більше створений для внутрішнього туризму і не дуже популярний серед іноземців. Однак тут є розвинена туристична інфраструктура, яка пропонує комфортні умови та послуги (Панченко, 2021). (Додаток А, рис. А.12.)

Картепе – це ще один представник гірськолижних курортів, який знаходиться неподалік Стамбула. Це найбільший і найпопулярніший гірськолижний курорт країни, який люблять не лише за вибір трас будь-якої складності, а й за пейзажі, адже однойменна гора розташована неподалік від Мармурового моря, а з її схилів відкривається неймовірний краєвид на озеро та затоку. Загалом тут представлено 12 маршрутів, з яких тільки один розрахований на новачків, а інші розраховані на більш досвідчених лижників і сноубордистів (Панченко, 2021). (Додаток А, рис. А.13.)

Бальнеологічні курорти Туреччини також є менш популярними серед туристів, однак яскравим прикладом і відомою дестинацією країни є Памуккале.

Памуккале розташоване неподалік від популярних туристичних міст Туреччини – Кемера, Анталії та Мармариса. Дестинація відома не тільки завдяки корисним лікувальним джерелам, а й чудовим пейзажам. Цей бальнеологічний курорт є комплексом, який складається з 17 термальних джерел із температурою від 35°C до 100°C. Цілющі властивості води показані людям із захворюваннями опорно-рухового апарату, нервової, дихальної, серцево-судинної, травної систем і дерматологічними проблемами. Ландшафт курорту утворився за багато тисяч років до нашої ери. Під час сильних землетрусів під землею утворилися джерела із мінералізованою водою. Згодом мінерали почали осідати на поверхні, утворюючи пагорби, внаслідок впливу сонячних променів. Найвідоміший об'єкт Памуккале – це басейн Клеопатри. Сотні тисяч туристів щороку відвідують його з метою оздоровлення. Важливо зазначити, що бальнеологічний курорт Памуккале входить до списку Світової спадщини ЮНЕСКО (Вирвич, 2023). (Додаток А, рис. А.14.)

Таким чином, представлена вище інформація щодо курортів Туреччини може бути узагальнена, а її результати викладено у таблиці 2.2.

Таблиця 2.2

Характеристика курортів Туреччини

Назва	Місцезнаходження	Коротка характеристика
Морські курорти		
Анталія	Південно-західне узбережжя Анатолії	Окрім туристичної інфраструктури, дестинація пропонує піщані пляжі: Капутас; Клеопатра; Лара та Коньяалті.
Аланія	Між Таврськими горами та Середземним морем	Окрім того, що місто має глибоку історію, мандрівниками пропонується відвідати найвідоміший пляж – пляж Клеопатри.
Мармарис	Егейське узбережжя	Останнім часом курорт став більше орієнтованим на вечірки, ніж на обслуговування лише сімей.
Бодрум	Егейське узбережжя	Є місцем для розваг мільйонів туристів, які прилітають сюди щоліта. Також тут є блискуча пристань, будинки та невимушена атмосфера.
Даламан	Провінція Мугла	Курорт є транзитним пунктом для туристів.
Кемер	Провінція Анталія	У місті є добре розвинена інфраструктура і багато розважальних комплексів, в основному орієнтованих на сім'ї з дітьми.
Фетхіє	Провінція Мугла	У період сезону курорт переповнене сім'ями та групами молодих людей, які полюбляють нічні розваги.
Сіде	Середземноморське узбережжя	На курорті переважно відпочивають сім'ї з маленькими дітьми, адже тут ідеальні піщані пляжі з пологим входом у дрібне море.
Белек	Провінція Анталія	Це найдорожча дестинація, яка відкрилась більше 40 років тому для популяризації гри в гольф.
Гірськолижні курорти		
Ерджіяс	Центр Туреччини	Курорт має 34 траси, розташовані на схилах неактивного однойменного вулкана. Безумовною перевагою є близькість аеропорту.
Паландокен	Схід Туреччини	Це найновіший гірськолижний курорт Туреччини, який найбільше підходить для недосвідчених лижників та сноубордистів.

Продовження табл. 2.2

Сарикамиш	Схід Туреччини	Траси мають невелику довжину і розташовані під досить пологим нахилом, що в свою чергу дозволяє навчитися міцно стояти на лижах чи сноуборді без значного ризику травм.
Картепе	Неподалік від Стамбула	Це найбільший і найпопулярніший гірськолижний курорт країни, який люблять не лише за вибір трас будь-якої складності, а й за пейзажі.
Бальнеологічні курорти		
Памуккале	Неподалік від Кемера, Анталії та Мармариса	Цей бальнеологічний курорт є комплексом, який складається з 17 термальних джерел. Також входить до списку Світової спадщини ЮНЕСКО.

Джерело: сформовано автором.

До природно-рекреаційних ресурсів Туреччини також відносяться національні парки, які поєднують у собі різні природні об'єкти та мінеральні джерела. До найбільш відомих національних парків Турецької Республіки належать: Аладаглар, озеро Бейшехір, Гьореме, каньйон Кеprüлю, Бейдаглари, долина Мунзур; Бююк Мендерес та Едігьоллер.

Аладаглар – національний парк, який знаходиться на півдні Туреччини та є частиною Антитаврських гір. Був заснований у 1995 р.. Парк має площу понад 550 км² та простягається від провінції Кайсері до провінції Адана. До складу Аладаглара входять такі природні об'єкти, як водоспади Капузбаші, долини Хаган, Емлі та Заманті (Yalav-Neckeroth, 2022). (Додаток Б, рис. Б.1.)

Ще однією природною дестинацією є озеро Бейшехір. Це національний парк, що розташований у провінції Конья, у центральній частині Туреччини. Це заповідник для 140 різновидів представників флори, а також для риб і птахів. Озеро Бейшехір вважається одним із найкращих місць для піших і велосипедних прогулянок, а також тут є розвинена туристична інфраструктура (Yalav-Neckeroth, 2022). (Додаток Б, рис. Б.2.)

Національний парк або музей просто неба Гьореме знаходиться в Каппадокії. Його площа займає 300 км². Туристи відвідують цей парк не лише заради історичних пам'яток, а й для того, щоб побачити красу природи цього

регіону. У національному парку відвідувачі можуть насолодитися краєвидом пішки, на велосипеді або на повітряній кулі (Yalav-Neckeroth, 2022). (Додаток Б, рис. Б.3.)

Каньйон Кепрюлю – це національний парк, який розташований у провінції Анталія. Був заснований у 1973 р.. Одноійменний каньйон цього парку займає площу близько 366 км² та має глибину до 400 метрів. Національний парк також відомий завдяки свіжій форелі, які туристи можуть скуштувати у місцевих ресторанах (Yalav-Neckeroth, 2022). (Додаток Б, рис. Б.4.)

Прибережний національний парк Бейдаглари також знаходиться у провінції Анталія та має площу понад 340 км². Бейдаглари включає древні поселення Олімпос, Фазеліс та Ідірос, які переплітаються з дикою флорою та пляжами (Yalav-Neckeroth, 2022). (Додаток Б, рис. Б.5.)

Національний парк долини Мунзур розташований у Східній Анатолії та є одним із найбільших та найбільш біорізноманітним національним парком у Туреччині. Він був заснований у 1971 р. для захисту дикої природи (Yalav-Neckeroth, 2022). (Додаток Б, рис. Б.6.)

Національний парк Бююк Мендерес знаходиться в західній частині Туреччини в провінції Айдин. Парк був заснований у 1966 р. та має площу майже 280 км². Тут мешкає безліч місцевих та перелітних птахів, ссавців, рослин та морських мешканців. Крім прекрасних можливостей для зйомки природи, у парку є безліч лісових та високогірних стежок з чудовими краєвидами на пейзаж та Егейське море (Yalav-Neckeroth, 2022). (Додаток Б, рис. Б.7.)

Едігьоллер є одним із перших національних парків у Туреччині. Він був заснований у 1965 р.. Заповідна зона розташована в провінції Болу. Едігьоллер став відомим завдяки семи озерам, які утворилися в результаті зсувів. Це чудове місце для спокійного відпочинку. Туристи можуть насолодитися пішохідними прогулянками або приїхати з наметами (Yalav-Neckeroth, 2022). (Додаток Б, рис. Б.8.)

Таким чином, представлена вище інформація щодо національних парків Туреччини може бути узагальнена, а її результати викладено у таблиці 2.3.

Таблиця 2.3

Характеристика національних парків Туреччини

Назва	Місцезнаходження	Коротка характеристика
Аладаглар	Південь Туреччини	До складу Аладаглара входять такі природні об'єкти, як водоспади Капузбаші; долини Хаган, Емлі та Заманті.
Озеро Бейшехір	Провінція Конья	Заповідник для 140 різновидів представників флори, а також для риб і птахів.
Гьореме	Каппадокія	Відомий завдяки наявності природних та історичних пам'яток.
Каньйон Кепрюлю	Провінція Анталія	Відомий завдяки свіжій форелі, які туристи можуть скуштувати у місцевих ресторанах.
Бейдаглари	Провінція Анталія	Включає древні поселення, які переплітаються з дикою флорою та пляжами.
Долина Мунзур	Східна Анатолія	Є одним із найбільших та найбільш біорізноманітним національним парком у Туреччині.
Бююк Мендерес	Провінція Айдин	У парку є безліч лісових та високогірних стежок з чудовим краєвидом на Егейське море.
Едігьоллер	Провінція Болу	Парк став відомим завдяки семи озерам, які утворилися в результаті зсувів.

Джерело: сформовано автором.

Історико-культурні ресурси також займають провідне місце серед туристів, які прибувають до Туреччини.

Зазвичай знайомство з культурною спадщиною починається зі столиці. Столицею Турецької Республіки є Анкара. Туристи розглядають цю дестинацію більше, як пункт для переїзду в інші цікаві місця країни, наприклад, Стамбул, де знаходиться найбільша кількість історико-культурних об'єктів.

Стамбул – це найбільше місто Туреччини. Розташований на перехресті Європи та Азії, Стамбул служив столицею трьох могутніх імперій – Римської, Візантійської та Османської.

До найбільш відомих історико-культурних об'єктів міста належать: Собор Святої Софії, Блакитна мечеть, Палац Топкапи, Цистерна Базилика, Стамбульський археологічний музей, Галатська башта, Мечеть Сулейманіє, Церква Хора та Палац Долмабахче.

Собор Святої Софії – це християнський храм, який розташований в історичній частині міста та є його головною архітектурною пам'яткою. Багато століть собор вважався найкращим у світі. Протягом 16–17 століття ця композиція стала зразком для мечетей так званого Великого османського стилю, але сам собор ніхто й ніколи не зміг повторити, оскільки неповторним було функціональне завдання, а саме спорудження головного храму великої ранньосередньовічної християнської імперії. З 1985 р. Собор Святої Софії входить до списку об'єктів Світової спадщини ЮНЕСКО (Hillier, 2023). (Додаток В, рис. В.1.)

Ще однією відомою історико-культурною пам'яткою є Блакитна мечеть або Мечеть Султанахмет. Вона також розташована в історичному центрі Стамбула навпроти собору Святої Софії. Назва об'єкту походить від декору інтер'єру, адже для нього використовувалось понад 20000 білих і блакитних плиток. Мечеть складається з шести мінаретів (баштоподібна споруда). З 1985 р. Блакитна мечеть також входить до списку об'єктів Світової спадщини ЮНЕСКО (Щербань, 2021). (Додаток В, рис. В.2.)

Палац Топкапи – це історична пам'ятка Стамбула, яка колись була резиденцією османських султанів майже 400 років. Це великий комплекс будівель та садів, який пропонує туристам поглянути на розкішний спосіб життя Османської імперії. Однією з визначних пам'яток палацу Топкапи є Імператорська скарбниця, де зберігається велика колекція різних артефактів. Тут

знаходиться знаменитий кинджал Топкапи, ювелірний шедевр, який вважається одним із найцінніших видів зброї у світі (Hillier, 2023). (Додаток В, рис. В.3.)

Цистерна Базилика – це підземна водойма, яка була побудована за часів Візантійської імперії та використовувалась для постачання води важливих будівель міста. Історична пам'ятка розташована поруч з собором Святої Софії. Ця цистерна є інженерним досягненням, адже її місткість становить понад 80000 м³ води. Також цистерну підтримують колони, оздоблені двома головами Медузи, що були привезені з язичницького храму та включені до дизайну цистерни (Hillier, 2023). (Додаток В, рис. В.4.)

Стамбул також відомий завдяки музеям. Одним із них є Стамбульський археологічний музей, який розташований у центрі міста. Важливо зазначити, що цей історико-культурний об'єкт є комплексом, що складається з Археологічного музею, Музею Стародавнього Сходу та Кахельного павільйону. Археологічний музей Стамбула – визнаний у світі музей, що представляє унікальні артефакти багатьох культур. В експозиції, яка нараховує близько 1 млн експонатів, представлені такі пам'ятки, як: пам'ятки Стародавнього Єгипту, Ассирії, Вавилону, мармурова та бронзова скульптура різних періодів історії Стародавніх Греції та Риму, портретні погруддя Стародавнього Риму тощо (Hillier, 2023). (Додаток В, рис. В.5.)

Галатська башта відрізняється від інших історико-культурних ресурсів Стамбула. Розташована в районі Бейоглу башта має висоту 67 метрів, звідки відкривається чудовий краєвид на місто. Башта була побудована в 1348 р. у візантійську епоху і використовувалася як сторожова вежа для спостереження за гаванню та прилеглими територіями. На сьогоднішній день відбулося чимало реконструкцій пам'ятки і тепер вона є популярною туристичною дестинацією, яка щорічно приймає велику чисельність туристів (Hillier, 2023). (Додаток В, рис. В.6.)

Мечеть Сулейманіє – ще одна з найвизначніших історичних пам'яток Стамбула. Мечеть відома своїми вражаючими розмірами, архітектурою та

багатою історією. Вона служила центром ісламської освіти та науки з бібліотекою, лікарнею та школою на території. Головна особливість пам'ятки – це купол заввишки 53 метри та діаметром 26 метрів, та який підтримується чотирма великими колонами (Hillier, 2023). (Додаток В, рис. В.7.)

Церква Хора (або музей Каріє) розташована у західній частині Стамбула. Церква славиться своїми візантійськими мозаїками і фресками, які датуються 14 століттям, та на яких зображені сцени з життя Ісуса Христа та Діви Марії. Мозаїки складаються з тисяч крихтих шматочків скла та сусального золота і вважаються одними з найкращих зразків візантійського мистецтва у світі. Раніше церква була монастирем, але протягом історії вона кілька разів руйнувалася та перебудовувалася, а вже її сучасна архітектура була побудована в 11 столітті. З 1948 р. пам'ятка функціонує як музей (Hillier, 2023). (Додаток В, рис. В.8.)

Палац Долмабахче – це історико-культурний об'єкт Стамбула, який був побудований у середині 19 століття і служив головним адміністративним центром Османської імперії. Палац розташований на березі протоки Босфор і складається з 285 кімнат. Однією з найбільш примітних особливостей палацу є Кришталеві сходи, а також бальний зал з люстрою вагою 4,5 тонн. На сьогоднішній день тут проводять екскурсії для туристів і пропонують відвідати музей, який демонструє історію та культуру Османської імперії (Hillier, 2023). (Додаток В, рис. В.9.)

Таким чином, представлена вище інформація щодо історико-культурних об'єктів Стамбула може бути узагальнена, а її результати викладено у таблиці 2.4.

Таблиця 2.4

Характеристика історико-культурних об'єктів м. Стамбул

Назва об'єкта	Коротка характеристика
Собор Святої Софії	Є головною архітектурною пам'яткою міста; входить до списку об'єктів Світової спадщини ЮНЕСКО.
Блакитна мечеть	Назва об'єкту походить від декору інтер'єру та складається з шести мінаретів; входить до списку Світової спадщини ЮНЕСКО.
Палац Топкапи	Це великий комплекс будівель та садів, який пропонує поглянути на розкішний спосіб життя Османської імперії. Однією з визначних пам'яток є Імператорська скарбниця.
Цистерна Базилика	Підземна водойма, яка була побудована за часів Візантійської імперії та використовувалась для постачання води важливих будівель міста.
Археологічний музей	Археологічний музей Стамбула – визнаний у світі музей, що представляє унікальні артефакти багатьох культур. Експозиція нараховує близько 1 млн експонатів.
Галатська башта	Башта має висоту 67 метрів і побудована в 1348 р.. Вона використовувалася як сторожова вежа для спостереження за гаванню та прилеглими територіями.
Мечеть Сулейманіє	Вона служила центром ісламської освіти та науки з бібліотекою, лікарнею та школою на території. Головна особливість пам'ятки – купол.
Церква Хора	Церква славиться своїми візантійськими мозаїками і фресками, які датуються 14 століттям, та на яких зображені сцени з життя Ісуса Христа та Діви Марії.
Палац Долмабахче	Побудований у середині 19 століття і служив головним адміністративним центром Османської імперії.

Джерело: сформовано автором.

Ще одним популярним напрямком для знайомства туристів з історико-культурними ресурсами Туреччини є Каппадокія.

Каппадокія – це історична місцевість, яка знаходиться у Центральній Анатолії. Унікальність цієї туристичної дестинації полягає в поєднанні природних ландшафтів та архітектури, що збереглася від існування стародавніх народів. Насамперед мандрівники приїжджають до Каппадокії для того, щоб відвідати найпопулярнішу екскурсію – політ на повітряній кулі, але дестинація

має й інші пам'ятки, серед яких є: музей Гереме, Зельвенський музей, підземне місто Каймакли та Дерінкую (Lau, 2022).

Музей під відкритим небом Гереме – це великий монастирський комплекс, який вважається одним із найкращих місць для відвідування в Каппадокії. Кожен монастир вражає своєю величезністю та має церкву. Гереме також є об'єктом Всесвітньої спадщини ЮНЕСКО з 1984 р. і був одним із перших двох об'єктів ЮНЕСКО в Туреччині (Mukherjee, 2023). (Додаток Г, рис. Г.1.)

У Каппадокії знаходиться ще одна історична пам'ятка – Зельвенський музей. Зельвенський музей під відкритим небом містив одну з найбільших громад у регіоні та є дивовижним печерним містом, стародавніми житлами, релігійними та світськими палатами (Mukherjee, 2023). (Додаток Г, рис. Г.2.)

Туристична дестинація також славиться наявністю підземних міст. Одним із таких є підземне місто Каймакли. Воно було побудоване під пагорбом та було відкрите для туристів у 1964 р.. Жителі Каймакли будували свої будинки навколо сотні тунелів підземного міста. Хоча підземне місто складається з 8 поверхів під землею, туристи можуть досліджувати чотири з цих рівнів (Mukherjee, 2023). (Додаток Г, рис. Г.3.)

Підземне місто Дерінкую – це найглибше підземне сховище, яке використовувалося християнами, щоб ховатися від нападів. Ця печера має вузькі провулки, які можна легко досліджувати, оскільки це місце багатьом невідоме і менш людне (Mukherjee, 2023). (Додаток Г, рис. Г.4.)

Таким чином, представлена вище інформація щодо історико-культурних об'єктів Каппадокії може бути узагальнена, а її результати викладено у таблиці 2.5.

Таблиця 2.5

Характеристика історико-культурних об'єктів Каппадокії

Назва об'єкта	Коротка характеристика
Музей Гереме	Великий монастирський комплекс, який вважається одним із найкращих місць для відвідування в Каппадокії.
Зельвенський музей	Містив одну з найбільших громад у регіоні та є дивовижним печерним містом, стародавніми житлами, релігійними та світськими палатами.
Підземне місто Каймакли	Жителі Каймакли будували свої будинки навколо сотні тунелів підземного міста. Хоча підземне місто складається з 8 поверхів під землею, туристи можуть досліджувати чотири з цих рівнів.
Підземне місто Дерінкую	Найглибше підземне сховище, яке використовувалося християнами, щоб ховатися від нападів.

Джерело: сформовано автором.

Не менш відомою культурно-історичною дестинацією Турецької республіки є Ефес. Він розташований на узбережжі Егейського моря в провінції Ізмір. Свою золоту добу місто пережило у римський період. Насамперед це була провідна метрополія Азії. Тоді тут мешкало більш як 200 тис. людей. Ефес був містом доньки Зевса – однієї з найпопулярніших героїнь давньогрецького епосу, покровительки тварин та рослин Артеміді, сестри-близнючки Аполлона. Окрім політики та торгівлі, тут розвивалися наука, освіта та культура. Це був один із найважливіших портів античного світу.

Важливо зазначити, що будучи вершиною ранньохристиянської спадщини, Ефес також був домом для знаменитого храму Артеміді, одного із семи стародавніх чудес світу. На сьогоднішній день місто є музеєм під відкритим небом.

До найпопулярніших історико-культурних об'єктів туристичної дестинації відносяться: державна Агора, Одеон, площа і храм Доміціана, фонтан Гідреон, бібліотека Цельса, Великий театр і храм Артеміді.

Державна Агора – це урядовий квартал, де були розташовані адміністративні будівлі. Однією з найважливіших з них є лазня державної Агори.

Лазні були свідченням наукового прогресу, адже в Ефесі існували каналізації та водопровід, а також там проводилися розмови та вирішувалися державні справи. На агорі також проводилися засідання уряду та релігійні обряди. Громадські місця, доступні для загалу, були відділені від офіційних будівель, куди могли заходити лише посадовці. Базилика на агорі служила товарною біржею, посередині площі стояв храм імператора Августа (Будник, 2021). (Додаток Г, рис. Г.1.)

Одеон – це споруда, яка зовні схожа на театр і використовувалась як будівля муніципалітету. Ефес був містом-державою, якою управляли дві ради – консультативна та народна. В одеоні кілька разів на рік засідала саме консультативна рада (Будник, 2021). (Додаток Г, рис. Г.2.)

Ще однією історико-культурною пам'яткою міста є площа і храм на честь імператора Доміціана. У римський період імператорів прирівнювали до богів, адже вони уособлювали безпеку та єдність імперії. Будувати храми на честь імператорів могли лише ті міста, які отримували дозвіл. Цей дозвіл називався неокорат і він додавав місту престижу та політичної ваги (Будник, 2021). (Додаток Г, рис. Г.3.)

Фонтан Гідреон був побудований за часів правління імператора Августа і є одним із найголовніших фонтанів у місті. В античні часи, окрім функції порятунку від спеки, вони свідчили про пишноту й багатство міст, тому їм надавали особливого значення. Часто фонтани були найрозкішнішими спорудами, в оздоблення яких закладали особливий зміст (Будник, 2021). (Додаток Г, рис. Г.4.)

Сучасним символом Ефеса є бібліотека Цельса. Будівлю побудував син римського сенатора Цельса як мавзолей для свого батька. Тут розміщувалася одна з найбільших бібліотек античного світу, яка також була університетом. Книги сюди надходили завдяки благодійникам або передавалися у спадщину (Будник, 2021). (Додаток Г, рис. Г.5.)

Основним місцем для проведення виставок, змагань та інших заходів був Великий театр, який був розрахований на 25 тисяч осіб. У період грецького панування театр використовувався для релігійних функцій, а в римський період – для політичних заходів, а також для проведення гладіаторських боїв (Будник, 2021). (Додаток Г, рис. Г.6.)

Храм Артеміди – це храм, який був збудований на честь найважливішої богині в Ефесі. Ефеська Артеміда відрізняється від тієї, що була в грецькій міфології, адже вона мала більший вплив. На сьогоднішній день від величного храму, який був місцем паломництва в стародавні часи, залишилося небагато – кілька колон, які мало нагадують про велич будівлі того часу (Будник, 2021). (Додаток Г, рис. Г.7.)

Таким чином, представлена вище інформація щодо історико-культурних об'єктів Ефеса може бути узагальнена, а її результати викладено у таблиці 2.6.

Таблиця 2.6

Характеристика історико-культурних об'єктів м. Ефес

Назва об'єкта	Коротка характеристика
Державна Агора	Урядовий квартал, де були розташовані адміністративні будівлі. Однією з найважливіших з них є лазня
Одеон	Споруда, яка зовні схожа на театр і використовувалась як будівля муніципалітету.
Площа і храм Доміціана	У римський період імператорів прирівнювали до богів, адже вони уособлювали безпеку та єдність імперії. Будувати храми на честь імператорів могли лише ті міста, які отримували дозвіл.
Фонтан Гідреон	Був побудований за часів правління імператора Августа і є одним із найголовніших фонтанів у місті.
Бібліотека Цельса	Будівлю побудував син римського сенатора Цельса як мавзолей для свого батька.
Великий театр	У період грецького панування театр використовувався для релігійних функцій, а в римський період – для політичних заходів, а також для проведення гладіаторських боїв.

Продовження табл. 2.7

Храм Артеміді	На сьогоднішній день від величного храму залишилось кілька колон.
---------------	---

Джерело: сформовано автором.

Нетиповим, але дуже колоритним напрямком для розгляду історико-культурних ресурсів Туреччини, є місто з однойменною провінцією Мардін. Воно знаходиться на південному сході Турецької республіки і славиться своєю архітектурою в арабському стилі. Важливо зазначити, що з 1960 року Мардін є об'єктом Світової спадщини ЮНЕСКО. Загалом усе місто можна вважати музеєм під відкритим небом (Ярема, 2021).

Соціально-економічні ресурси також є невід'ємною частиною розвитку міжнародного туризму в Туреччині. Загалом ці ресурси мають високий рівень розвитку і позитивно впливають на туризм в країні.

До соціально-економічних ресурсів можна віднести: географічне положення, рівень розвитку індустрії гостинності, транспортна доступність.

Як зазначалося раніше, географічне положення Туреччини є сприятливим для розвитку туристичної індустрії. Саме комфортний клімат та наявність трьох морів, що омивають країну, створили умови для розвитку пляжного відпочинку.

Щодо рівня розвитку індустрії гостинності та транспортної доступності, найкращими прикладами є курорти Туреччини. Найбільш відомими завдяки високому рівню розвитку індустрії гостинності та транспортної доступності є морські курорти. Важливим чинником привабливості для туристів є система «Все включено» (з англ. All inclusive). На курортах, що спеціалізуються на пляжно-купальному відпочинку, існують готелі будь-якої категорії, однак показником якості є цінова політика. Близьке розташування аеропортів та інших варіантів транспортного сполучення є чинником привабливості для туристів.

Гірськолижні та бальнеологічні курорти Туреччини мають менш розвинений рівень розвитку індустрії гостинності та транспортної доступності. Це пов'язано з меншою популярністю і відповідно меншим потоком туристів у порівнянні з морськими курортами.

Великі міста Туреччини, такі як Анкара, Стамбул або регіон Каппадокія, де найкращим варіантом проведення відпочинку є знайомство з культурно-історичною спадщиною країни, також мають розвинену готельну та транспортну інфраструктуру через велику чисельність туристів.

Отже, Туреччина має потужний ресурсний та інфраструктурний потенціал міжнародного туризму. Важливим чинником є вигідне географічне положення країни, а також наявність природно-рекреаційних, історико-культурних і соціально-економічних ресурсів. До природних ресурсів належать морські, гірськолижні та бальнеологічні курорти, а також національні парки. Центрами історико-культурної спадщини є Стамбул, регіон Каппадокія, Ефес і Мардін. Щодо соціально-економічних ресурсів, то до їх складу входять: географічне положення, рівень розвитку індустрії гостинності та транспортної доступності. Вони мають позитивний вплив на міжнародний туризм у Туреччині.

Враховуючи викладене вище, можна підсумувати, що розвиток міжнародного туризму в Туреччині передбачає аналіз декількох аспектів. Найперше це історична складова розвитку цього виду туризму в країні. Насамперед увага приділялася іноземному туризму, як провідній галузі економіки. Тому, окрім створення відповідних структур, було розроблено чотири п'ятирічні плани економічного розвитку, які мали на меті збільшити прибуток. Щодо зарубіжного туризму, то найбільший історичний внесок зробив мандрівник Евлія Челебі. Також важливим аспектом є характеристика ресурсного та інфраструктурного потенціалу міжнародного туризму в Туреччині. Було зазначено про особливості районування дестинації. Особлива увага приділялася розгляду природно-рекреаційних, історико-культурних і соціально-економічних ресурсів. До природно-рекреаційних ресурсів належать курорти та національні парки; до історико-культурних – визначні пам'ятки Стамбула, регіону Каппадокія, Ефеса, а також було зазначено про Мардін; до соціально-економічних – географічне положення, рівень розвитку індустрії гостинності та транспортна доступність.

РОЗДІЛ 3. ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ МІЖНАРОДНОГО ТУРИЗМУ В ТУРЕЧЧИНІ

3.1 Проблемні аспекти функціонування міжнародного туризму

Туреччина є однією з найбільш відвідуваних країн світу та має ринок туристичних послуг, який входить до числа світових лідерів. Незважаючи на те, що міжнародний туризм в країні вважається потужною галуззю економіки, існує чимало проблемних аспектів, які впливають на його функціонування. Для того, щоб визначити їх, перш за все необхідно розглянути статистичні дані іноземного туризму, динаміку туристичних прибуттів громадян України до Туреччини та зарубіжного туризму.

Згідно з даними Міністерства Культури та туризму Турецької Республіки та рис. 3.1. у період 2010-2022 рр. спостерігається різні значення показників туристичних прибуттів. З 2010 по 2015 рр. відбувалося зростання чисельності туристів. Однак у 2016 р. ситуація змінилася, чисельність мандрівників зменшилася порівнюючи з минулим роком. Насамперед така динаміка пов'язана з спробою державного перевороту. Також на розвиток туристичної галузі Туреччини у 2016 р. вплинуло погіршення відносин з Росією, звідки приїжджала більша частка туристів. У 2017-2019 рр. відбулося збільшення кількості туристичних прибуттів, проте у 2020 р. у зв'язку зі спалахом пандемії COVID-19, показники зменшилися до рекордного значення. У 2021 р. ситуація покращилася, адже Туреччина була однією з перших країн у світі, яка відкрила кордони для відвідування. У 2022 р. відбулося ще більше збільшення показників і причиною цьому є російське повномасштабне вторгнення в Україну, що у свою чергу призвело до збільшення чисельності російських туристів, а також причиною є зняття карантинних обмежень.

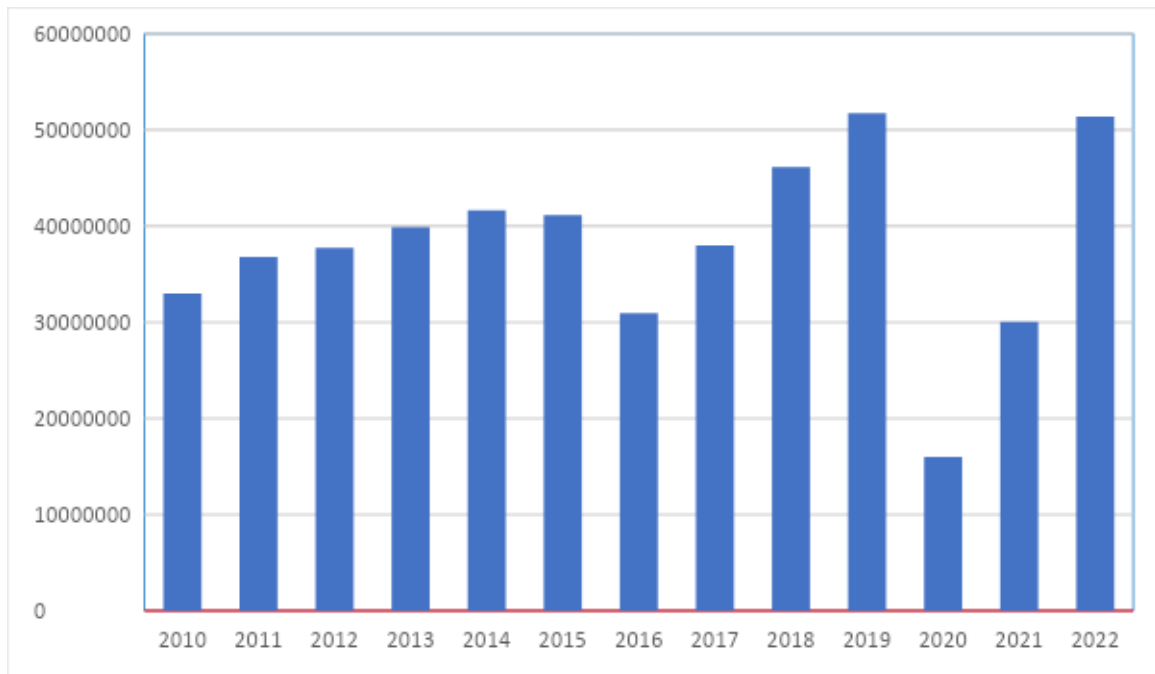

Рис. 3.1. Динаміка туристичних прибуттів Туреччини (2010-2022 рр.)

Джерело: сформовано автором за даними (Ministry of Culture and Tourism of the Republic of Turkey, б.д.).

Відповідно до рис. 3.2. у 2023 р. спостерігається зростання показників туристичних прибуттів, особливо у літній період. Така чисельність туристів свідчить про активність сезону відпочинку в Туреччині. Низькі показники спостерігаються навесні та восени. Важливо також зазначити, що на статистику прибуттів іноземних громадян до Туреччини, вплинув землетрус, який стався 6 лютого 2023 р..

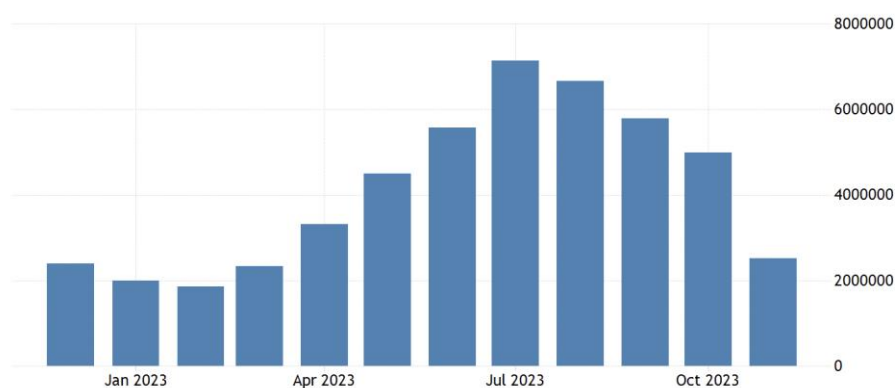

Рис. 3.2. Динаміка туристичних прибуттів Туреччини (2023 р.)

Джерело: (Ministry of Culture and Tourism of the Republic of Turkey, б.д.).

Щодо динаміки прибуттів українських туристів до Туреччини, то згідно з даними Міністерства Культури та туризму Турецької Республіки та рис. 3.3. можна також проаналізувати, що показники мають різні значення впродовж 2016-2023 рр.. У період 2016-2019 рр. спостерігається збільшення туристичних прибуттів з України, однак у 2020 р. у зв'язку спалаху пандемії COVID-19 показники зменшуються. У 2021 р. відбувається також збільшення внаслідок відкриття кордонів Туреччини для іноземних відвідувачів. У зв'язку з російським повномасштабним вторгненням чисельність українських туристів у 2022-2023 рр. зменшується через присутність громадян країни-агресора. Також на динаміку вплинув землетрус у 2023 р..

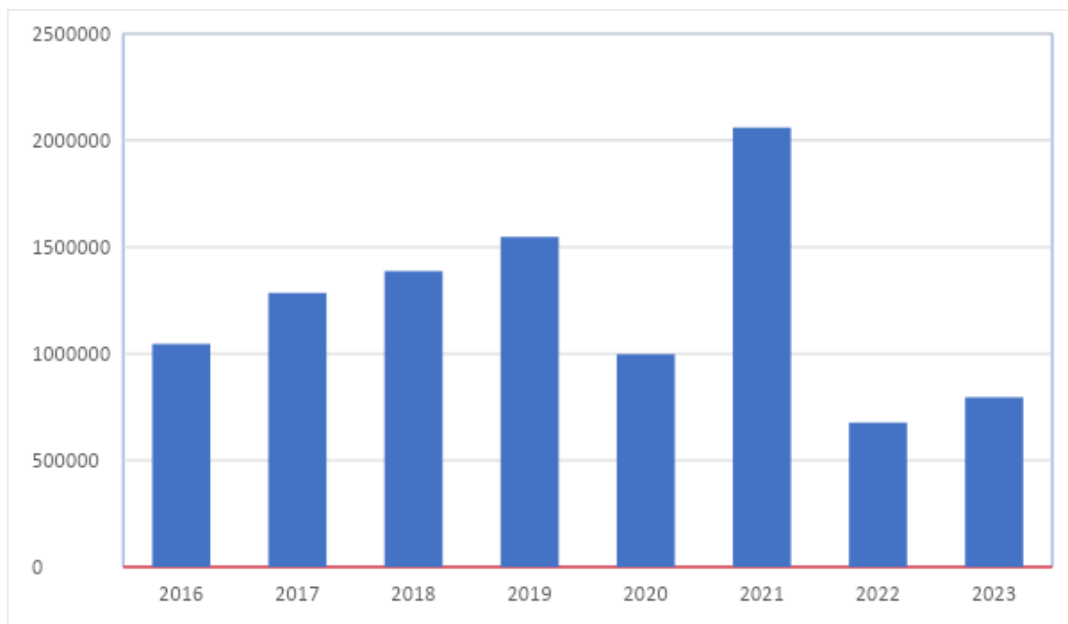

Рис. 2.9. Динаміка прибуттів українських туристів до Туреччини (2016-2023 рр.)

Джерело: сформовано автором за даними (Ministry of Culture and Tourism of the Republic of Turkey, б.д.).

Важливо проаналізувати динаміку зарубіжного туризму, тобто кількість виїздів з Туреччини закордон, а також зазначити про чинники, які впливають на його розвиток. Загалом громадяни Турецької Республіки найбільше відвідують такі країни: Ірак, Іран, Болгарія, Греція, Азербайджан, Грузія, Німеччина, Нідерланди тощо.

Відповідно до рис. 3.4. стерігається різні значення показників зарубіжного туризму. Найбільша кількість виїздів з Туреччини була у 2019 р., а найменша – у 2021 р.. Також необхідно зауважити, що у 2020 р. відсутня статистика через пандемію COVID-19 і відповідно карантинні обмеження.

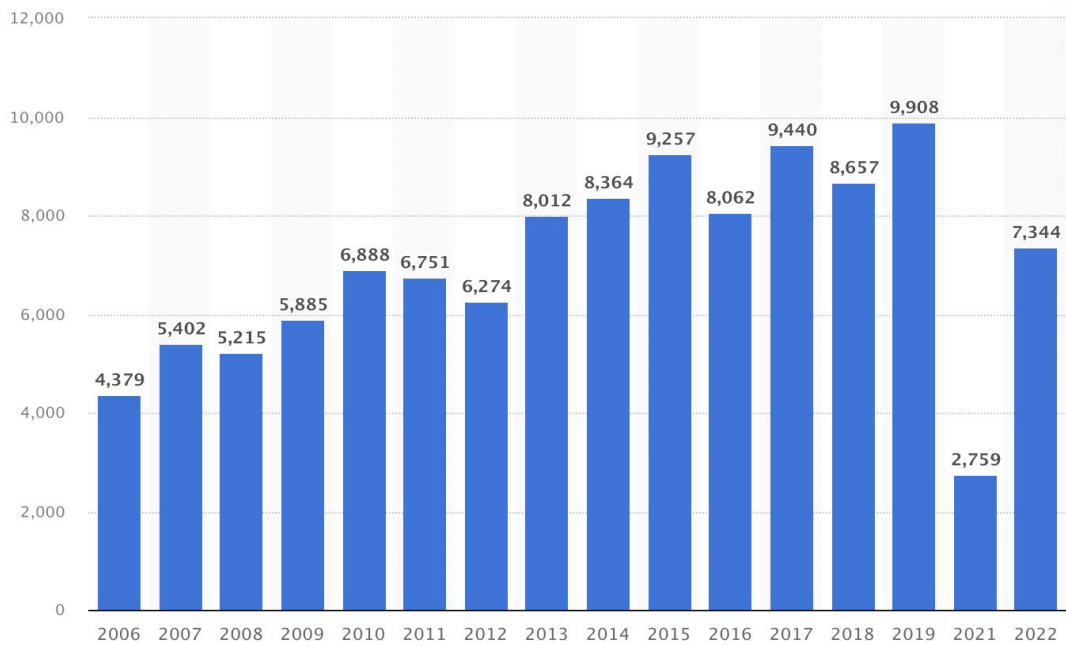

Рис. 3.4. Динаміка зарубіжного туризму (2006-2022 рр.)

Джерело: *Dierks, 2023.*

Таким чином, згідно з рис. 3.5. до проблемних аспектів функціонування міжнародного туризму в Туреччині можна віднести: природні, політичні, економічні й інфраструктурні.

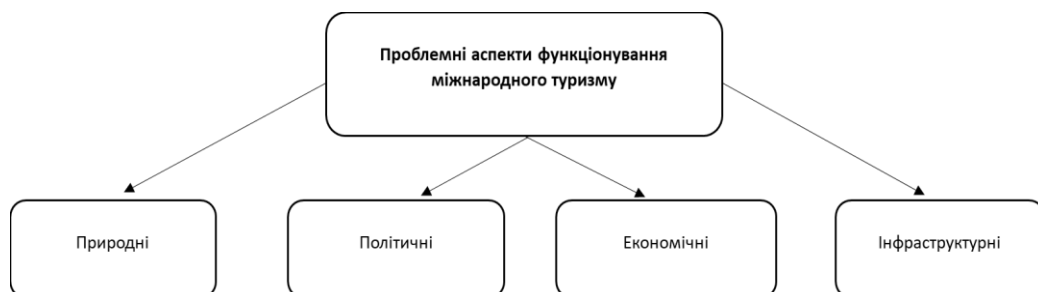

Рис. 3.5. Проблемні аспекти функціонування міжнародного туризму в Туреччині

Джерело: *сформовано автором.*

Серед природних аспектів, які впливають на розвиток міжнародного туризму в Туреччині, необхідно виділити землетрус, що стався 6 лютого 2023 р.. Два землетруси магнітудою 7,7 і 7,6 балів спричинили масштабні руйнування та забрали життя у понад 50 тис. осіб. Підземні поштовхи сталися на південному сході Туреччини, який є регіоном стародавньої Месопотамії, де активно розвивався туризм (Барсукова, 2023). Землетрус також зруйнував фортецю Газіантеп, яка розташована в південній частині країни та входить до списку об'єктів Світової спадщини ЮНЕСКО. В іншій туристичній дестинації в місті Шанлиурфа на південному сході впав житловий будинок, а вулиці покрилися тріщинами. Стародавнє місто Мардін, яке знаходиться на кордоні з Сирією, не постраждало. У провінції Хатай була повністю зруйнована злітно-посадкова смуга місцевого аеропорту. Аеропорти Кахраманмараша та Газіантепа припинили обслуговувати цивільні рейси. Землетрус призвів до руйнування готельної інфраструктури. Таким чином було зруйновано щонайменше 4 готелі в Адіамані; Малатї; Кахраманмараші й Антакї (Маджумдар, 2023).

Серед політичних чинників, які вплинули на міжнародний туризм у Туреччині, слід виділити спробу державного перевороту. 15 липня 2016 р. відбулося збройне повстання військових, які виступали проти режиму президента Реджепа Таїпа Ердогана. У результаті народ Туреччини підтримав владу і до ранку заколотники почали здаватися. Однак через загрозу повторних терактів, кількість туристичних прибуттів значно зменшилася в порівнянні з минулими роками, що в свою чергу негативно повпливало на туристичну галузь Туреччини (Соколов, 2016 та Пиріг, 2016).

Також до політичних аспектів функціонування міжнародного туризму необхідно віднести російське повномасштабне вторгнення в Україну, яке розпочалося 24 лютого 2022 р. та через яке зменшився потік українських туристів до Туреччини. Турецька Республіка вважає себе партнером України, але з іншого боку продовжує приймати велику чисельність російських громадян, оскільки вони фінансово підтримують туристичну галузь країни.

До економічних аспектів можна віднести можливі фінансові кризи або, як приклад, можливе запровадження обмеження в'їзду російських туристів, які останніми роками складають найбільшу частку відпочиваючих в країні, а отже приносять великі доходи. До слабких сторін відноситься висока цінова політика, яка переважає на курортах, що спеціалізуються на пляжному відпочинку.

До інфраструктурних аспектів слід віднести низький рівень розвитку індустрії гостинності та транспортної доступності на деяких курортах Туреччини. Загалом гірськолижні та бальнеологічні курорти не мають такого рівня надання туристичних послуг на відміну від морських курортів. Вони мають значний ресурсний потенціал, однак не вистачає можливостей інфраструктурного розвитку.

До проблемних аспектів функціонування міжнародного туризму в Туреччині також відноситься вплив пандемії COVID-19. Туристична галузь країни значно постраждала від карантинних обмежень у 2020 р., але згодом почали запроваджувати відновлювальні заходи для покращення стану туристичної галузі та відповідно збільшення туристичних потоків.

Отже, для того, щоб визначити проблемні аспекти функціонування міжнародного туризму в Туреччині, було розглянуто динаміку туристичних прибуттів до Туреччини, в тому числі громадян України, а також статистичні дані зарубіжного туризму. Було визначено, що до складу чинників, які негативно впливають на розвиток туристичної галузі в країні впливають: природні, політичні, економічні та інфраструктурні. До природних аспектів відносяться природні катаклізми, тобто землетрус у 2023 р.; до політичних – спроба державного перевороту в 2016 р. та російське повномасштабне вторгнення в Україну; до економічних – можлива загроза фінансової кризи і висока цінова політика на курортах; до інфраструктурних – низький рівень розвитку індустрії гостинності та транспортної доступності на гірськолижних і бальнеологічних курортах. Також до проблемних аспектів функціонування міжнародного туризму відноситься вплив пандемії COVID-19.

3.2. Пропозиції щодо просування та реалізації туристичного продукту Туреччини на міжнародному ринку туризму

За даними Всесвітньої Туристичної Організації (UNWTO) у 2023 р. Туреччина увійшла в список найбільш відвідуваних у світі. Загалом Турецька Республіка вважається універсальною країною для здійснення туристичної діяльності, тому вона може просувати свій продукт на міжнародному ринку.

До пропозицій щодо просування та реалізації туристичного продукту Туреччини на міжнародному ринку туризму можна віднести:

- розвиток засобів рекламування;
- зниження цінової політики за послуги;
- створення нової туристичної інфраструктури;
- покращення транспортної доступності;
- розробка нових турів та екскурсій;
- розвиток динаміки прибуттів українських туристів.

У сучасному глобалізованому світі індустрія туризму динамічно розвивається, а конкуренція на міжнародному ринку посилюється. В цих умовах для Туреччини, як й для будь-якої іншої країни, що прагне стимулювати потік туристів, стає критично важливим розробити та впровадити ефективну стратегію просування туристичного продукту на міжнародній арені. Саме використання сучасних інструментів цифрового маркетингу, як засобу рекламування, зокрема соціальних мереж та онлайн-карт, може стати ключовим чинником успіху у просуванні туристичного продукту Туреччини. Як приклад, можна використовувати мережу Instagram, де зазвичай туристи публікують фотографії з відпочинку та залишають свої відгуки. Для туроператорів і турагентств важливо застосовувати цю мережу, адже вона набагато легша у просуванні, ніж сайти, і можна з легкістю контактувати з клієнтами та відслідковувати динаміку продажів турів. Також під час відпочинку туристи використовують Google Maps для того, щоб краще орієнтуватися на місцевості. Тому важливо просувати цю мережу, додаючи нові описи туристичних об'єктів та інших туристичних

інфраструктур. Використання інших популярних платформ, таких як Facebook, YouTube, TikTok та ін., теж можуть стати корисними для розширення аудиторії та впровадження маркетингових стратегій в цілях рекламування туристичних дестинацій.

При виборі відпочинку в Турецькій Республіці значною перешкодою є висока цінова політика, особливо це стосується курортів, орієнтованих на пляжний туризм. Щороку дестинації підвищують ціни на свої послуги, що створює проблему для туристів, оскільки не всі курорти відповідають очікуванням. Крім того, через велику кількість відпочиваючих, деяким дестинаціям бракує розвиненої туристичної інфраструктури, стандартів пляжного обслуговування, закладів харчування тощо. Для вирішення цієї проблеми необхідно створювати нові туристичні місця, щоб рівномірно розподілити велику чисельність туристів і підвищити якість обслуговування.

Для підвищення історичного та культурного потенціалу Туреччини також важливо просувати менш відомі туристичні напрямки. Враховуючи великий потік туристів до Стамбула, розширення варіантів турів до Ефесу чи Мардіну могло б привабити ширше коло відвідувачів і розподілити їх більш рівномірно.

Що стосується інших туристичних об'єктів Туреччини, важливо покращити транспортну доступність, оскільки вони не такі популярні, як прибережні курорти та Стамбул. Розробка нових маршрутів може допомогти покращити цю ситуацію та залучити більше туристів до інших дестинацій країни. Наприклад, створення турів до національних парків Туреччини або організація екскурсій до менш відомих місць у Каппадокії може бути корисною.

Важливим аспектом є також залучення громадян України до туристичного ринку Туреччини. Через російське повномасштабне вторгнення в Україну кількість туристів значно зменшилася з 2022 року. Основним стримуючим чинником є транспортна доступність, оскільки над Україною було введено безпольотну зону. Для збільшення кількості туристичних прибуттів необхідно

розробити стратегію для комфортного та швидкого пересування українських туристів до Туреччини.

У 2022 році кількість російських туристів на курортах Туреччини зростає. Для того, щоб вирішити цю проблему та збільшити потік українських відпочиваючих, важливо завчасно повідомляти про присутність російських туристів на курортах та інших туристичних напрямках. Безпека є надзвичайно важливим питанням, тому отримання страхового покриття є необхідним для захисту українських туристів під час їхнього перебування в Туреччині.

Отже, для того, щоб просувати туристичні послуги Туреччини на міжнародному ринку необхідно: застосовувати рекламу через соціальні мережі, знизити цінову політику та покращити якість послуг, створити та покращити туристичну інфраструктуру та транспортну доступність, розробити нові тури та екскурсії, за допомогою яких можна залучити туристів до менш відомих об'єктів країни, а також розвинути динаміку прибуттів відпочиваючих з України за допомогою покращення транспортної доступності та інформування про перебування російських туристів на курортах та інших дестинаціях.

Враховуючи викладене вище, можна підсумувати, що незважаючи на те, що Туреччина є популярним напрямком відпочинку, вона має чимало проблем та перспектив розвитку міжнародного туризму. На основі аналізу статистичних даних було визначено, що до проблемних аспектів функціонування міжнародного туризму в Туреччині відносяться: природні, політичні, економічні, інфраструктурні, а також вплив пандемії COVID-19. Пропозиціями щодо просування та реалізації туристичного продукту Туреччини на міжнародному ринку туризму можуть бути: застосування засобів реклами, зниження цінової політики, створення нової туристичної інфраструктури, покращення транспортної доступності, розробка нових турів та екскурсій, а також розвиток динаміки прибуттів українських туристів.

ВИСНОВКИ

За результатами проведеного кваліфікаційного дослідження було визначено загальні теоретико-методичні засади обраної теми, а також було розкрито сутність міжнародного туризму та його складових. Загалом було розкрито такі поняття, як: «туризм», «турист», «внутрішній туризм», «міжнародний туризм», «в'їзний туризм», «виїзний туризм», «туристичні ресурси» та «туристичний потенціал».

Було висвітлено наукове опрацювання теми, за допомогою якого було визначено внесок у дослідження вітчизняних та іноземних вчених. Таким чином, у кваліфікаційній роботі було зазначено про таких авторів: Любіцева (2002); Уварова (2020); Пуцентейло (2007); Зайцева та Корнієнко (2012); Парфіненко (2023); Кушнір та Брензович (2019); Миронов та Свидрук (2016); Довгань (2014); Крупський та ін. (2019), а також Brakke (2005) та Makhlouf (2012).

Було досліджено основні етапи розвитку міжнародного туризму в Туреччині та проаналізовано історичні аспекти зародження іноземного та зарубіжного туризму в обраній країні. Таким чином, розвиток іноземного туризму почався з 19 століття і його головною метою було посилення економіки Туреччини. Також були проаналізовані статистичні дані – туристичні прибуття та загальні надходження в Туреччині за 1963-1983 рр, розподіл туристичних прибуттів за віком і причинами подорожей у 1980 р. і розподіл туристичних прибуттів за країнами у 1970 і 1980 рр.. Було також зазначено, що внесок у розвиток зарубіжного туризму зробив мандрівник Евлія Челебі, який відвідав багато країн, у тому числі Україну.

Було охарактеризовано ресурсний та інфраструктурний потенціал досліджуваної країни. На основі SWOT-аналізу було визначено основні сильні та слабкі сторони, а також можливості та загрози туристичного потенціалу Туреччини загалом. Важливим аспектом було зазначення про туристичне районування країни.

Таким чином, під ресурсним та інфраструктурним потенціалом розуміється наявність природно-рекреаційних, історико-культурних і соціально-економічних ресурсів.

До природно-рекреаційних ресурсів відносяться курорти та національні парки. Було охарактеризовано курорти, які спеціалізуються на пляжно-купальному відпочинку – Анталія, Аланія, Мармарис, Бодрум, Даламан, Кемер, Фетхіє, Сіде та Белек; гірськолижні – Ерджіяс, Паландокен, Сарикамиш і Картепе; бальнеологічні – Памуккале. Також національні парки такі, як Аладаглар, озеро Бейшехір, Гьореме, каньйон Кеprüлю, Бейдаглари, долина Мунзур, Бююк Мендерес та Едіґоллер.

Як приклад історико-культурних ресурсів, було охарактеризовано об'єкти таких міст Туреччини, як Стамбул, регіон Каппадокія, Ефес, а також було зазначено про Мардін. Таким чином, до найбільш відомих історико-культурних об'єктів Стамбула належать: Собор Святої Софії, Блакитна мечеть, Палац Топкапи, Цистерна Базилика, Археологічний музей, Галатська башта, Мечеть Сулейманіє, Церква Хора, Палац Долмабахче. До історико-культурних об'єктів регіону Каппадокія належать: музей Гереме, Зельвенський музей, підземне місто Каймакли та Дерінкую, а до об'єктів Ефеса – державна Агора, Одеон, площа і храм Доміціана, фонтан Гідреон, бібліотека Цельса, Великий театр і храм Артеміді.

Під соціально-економічними ресурсами розуміється наявність таких складових, як географічне положення, рівень розвитку індустрії гостинності та транспортна доступність.

Було визначено і систематизовано основні проблеми функціонування міжнародного туризму в обраній країні на основі статистичних даних. Таким чином, було розглянуто динаміку туристичних прибуттів Туреччини за 2010-2023 рр. і динаміку прибуттів українських туристів до обраної країни за 2016-2023 рр.. Також було проаналізовано динаміку зарубіжного туризму в Туреччині за 2006-2022 рр.. і було визначено основні напрямки подорожей турецьких

туристів. Згідно з цим можна підсумувати, що на туристичну галузь Туреччини впливають природні, політичні, економічні та інфраструктурні чинники. До природних аспектів функціонування належать природні катаклізми, тобто землетрус, який стався у 2023 р.: до політичних – спроба державного перевороту у 2016 р. та російське повномасштабне вторгнення в Україну; до економічних аспектів – можливі фінансові кризи, а також висока цінова політика за туристичні послуги; до інфраструктурних – низький рівень розвитку індустрії гостинності та транспортної доступності на деяких курортах Туреччини. Також було визначено, що на функціонування міжнародного туризму в країні вплинула пандемія COVID-19.

Було розроблено пропозиції щодо просування та реалізації туристичного продукту Туреччини на міжнародному ринку туризму. Таким чином, автором було запропоновано: розвиток засобів рекламування, зниження цінової політики за послуги, створення нової туристичної інфраструктури, покращення транспортної доступності та розробка нових турів та екскурсій. Особлива увага приділялася розвитку динаміки прибуттів українських туристів, адже через російське повномасштабне вторгнення в Україну виникла потреба у налагодженні транспортної доступності та забезпеченні безпечного перебування під час відпочинку на турецьких курортах, де є російські туристи.

РЕЗЮМЕ

Місюра Анна Миколаївна

ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ МІЖНАРОДНОГО ТУРИЗМУ В ТУРЕЧЧИНІ

Кваліфікаційна робота присвячена дослідженню тенденцій розвитку міжнародного туризму в Туреччині. Мета роботи – всебічне дослідження тенденцій розвитку міжнародного туризму в Туреччині на сучасному етапі. Завдання роботи: визначити теоретико-методичні засади дослідження; розкрити сутність міжнародного туризму та його складові; висвітлити наукове опрацювання теми; дослідити основні етапи розвитку міжнародного туризму в Туреччині; охарактеризувати ресурсний та інфраструктурний потенціал досліджуваної країни; визначити та систематизувати основні проблеми функціонування міжнародного туризму; розробити пропозиції щодо просування та реалізації туристичного продукту Туреччини на міжнародному ринку. Об'єктом дослідження є міжнародний туризм у Туреччині, а предметом – сучасні тенденції розвитку міжнародного туризму в Туреччині. У ході виконання кваліфікаційної роботи були використані методи аналізу, класифікації та порівняння, прогностичний метод і метод узагальнення.

У кваліфікаційній роботі розкриті теоретичні аспекти дослідження міжнародного туризму. Було охарактеризовано основні етапи розвитку, ресурсний та інфраструктурний потенціал Туреччини. Було визначено проблемні аспекти функціонування міжнародного туризму в досліджуваній країні, а також було розроблено комплекс заходів з просування туристичних послуг Туреччини на міжнародному ринку туризму.

Ключові слова: туризм, туристична галузь, міжнародний туризм, іноземний туризм, зарубіжний туризм, Туреччина, туристичний потенціал, ресурсний та інфраструктурний потенціал, природні ресурси, історико-культурні ресурси, соціально-економічні ресурси, туристична інфраструктура, транспортна доступність.

RESUME

Misiura Anna Mykolayivna

TRENDS IN THE DEVELOPMENT OF INTERNATIONAL TOURISM IN TURKEY

The qualification work is devoted to the research of trends in the development of international tourism in Turkey. The purpose of the work is a comprehensive study of trends in the development of international tourism in Turkey at the present stage. Objectives: to determine the theoretical and methodological principles of the research; to reveal the essence of international tourism and its components; highlight the scientific study of the topic; to investigate the main stages of the development of international tourism in Turkey; characterize the resource and infrastructure potential of the country under study; identify and systematize the main problems of functioning of international tourism; develop proposals for the promotion and implementation of Turkey's tourism product on the international market. The object of the study is international tourism in Turkey, and the subject is the current trends in the development of international tourism in Turkey. In the qualification work the methods of analysis, classification and comparison, the prognostic method and the method of generalization were used.

The qualification work reveals the theoretical aspects of international tourism research. The main stages of development, resource and infrastructure potential of Turkey were characterized. Problematic aspects of the functioning of international tourism in the country under study were identified, and a set of measures to promote Turkey's tourist services on the international tourism market was developed.

Keywords: tourism, tourism industry, international tourism, inbound tourism, outbound tourism, Turkey, tourism potential, resource and infrastructure potential, natural resources, historical and cultural resources, socio-economic resources, tourism infrastructure, transport accessibility.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

- Абрамов, В. В., & Тонкошкур М. В. (2010). *Історія туризму*. ХНАМГ.
- Бабушко, С. Р., & Попович, С. І. (2022). *Тенденції на європейському туристичному ринку, зумовлені війною в Україні*. Війна та туризм: матеріали міжнародної науково-практичної конференції. ТОВ «Геопринт», 23-26.
- Барсукова, О. (2023). *Землетрус у Туреччині: що відомо про катастрофу і кількість жертв*.
<https://life.pravda.com.ua/society/2023/02/7/252741/>
- Бейдик, О.О. (1997). *Словник-довідник з географії туризму, рекреації та рекреаційної географії*. Палітра.
- Будник, О. (2021). *Ефес: тут кожен камінь має свою історію*.
<https://www.ukrinform.ua/rubric-tourism/3312948-efes-tut-kozen-kamin-mae-svou-istoriu.html>
- Великочий, В. С., Дутчак, О. І., & Шикеринець, В. В. (2015). *Міжнародний туризм*. Видавець Кушнір Г. М.
- Величко, О. (2023). *Туреччина*.
<https://znaki.fm/uk/places/turkey/>
- Вирвич, Л. (2023). *Памуккале – лікувальний курорт і природна пам'ятка*.
<https://skybooking.ua/news/pamukkale-lechebnyj-kurort-turcii/>
- Гук, Н. А. (2016). Міжнародний туризм в Україні: реалії та перспективи. *Міжнародні економічні відносини та світове господарство*, 7.
- Даниленко-Кульчицька, В. А. (2011). Особливості розвитку міжнародного туризму в світі. *Економічні науки*, 20.
- Дзира, А. І. (2018). *Евлія Челебі*. http://resource.history.org.ua/cgi-bin/eiu/history.exe?&I21DBN=EIU&P21DBN=EIU&S21STN=1&S21REF=10&S21FMT=eiu_all&C21COM=S&S21CNR=20&S21P01=0&S21P02=0&S21P03=TRN=&S21COLORTERMS=0&S21STR=Evliya_Ch
- Довгань, А. І. (2014). Сучасний міжнародний туризм: основні тенденції та перспективи розвитку. *Географія та туризм*, 27, 3-10.

- Зайцева, В. М., & Корнієнко, О. М. (2012). Міжнародний туризм та глобалізація в сучасному світі. *Вісник Запорізького національного університету*, 2(8).
- Закон України «Про туризм». № 325/95-ВР (1995). *Відомості Верховної Ради України*, 31, 241.
<http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/324/95-вр>
- Зомковський, А. (2023). *Путівник по Сіде: що подивитись, корисні поради*.
<https://trips.com.ua/country/putivnyk-po-sidi/>
- Колосінська, М. І. (2011). Дослідження теоретичних підходів до визначення категорії «туризм». *Економіка. Управління. Інновації.*, 2(6).
- Крупський, О. П., Самойленко, А. О., Комарова, А. І., & Морозов, М. В. (2019). Тенденції розвитку міжнародного туризму. *Економічний простір*, 149, 29-34.
- Кушнір, Л. М., & Брензович, К. С. (2019). Міжнародний туризм як чинник економічного розвитку країн і регіонів. *Інфраструктура ринку*, 36, 15-21.
- Любіцева, О.О. (2002). *Ринок туристичних послуг (геопросторові аспекти)*. Альтерпрес.
- Маджумдар, О. (2023). *Готелі та пам'ятки. Як постраждали туристичні локації Туреччини від землетрусу*. <https://www.rbc.ua/rus/travel/goteli-ta-ram-yatniki-k-postrazhdali-turistichni-1675775919.html>
- Масляк, П. О. (2008). *Рекреаційна географія*. Знання.
- Матвієнко, Н. (2013). Тенденції розвитку туризму в Туреччині. *Вісник Київського національного університету, Географія*, 1(61), 53-56.
- Миронов, Ю. Б., & Свидрук, І. І. (2016). *Міжнародний туризм і його вплив на економічну та соціальну сфери країн світу*. Актуальні питання економічних наук: Матеріали III Міжнар. науково-практичної конференції. Видавничий дім «Гельветика».
- Панасюк, І. П., & Тертична, А. О. (2017). Ключові проблеми та перспективи розвитку туристичного ринку Туреччини. *Економічна наука*, 4.

- Панченко, А. (2021). *На лижі в Туреччину: топ-5 найкращих курортів для дешевого і комфортного відпочинку.*
<https://news.obozrevatel.com/ukr/travel/location/girskolizhni-kurorti-turechchini-de-znajti-najkraschi-trasi.htm>
- Парфіненко, А. (2023). Міжнародний туризм як складова частина ліберального світового порядку. *Міжнародні відносини*, 2(16).
- Пиріг, В. (2016). *Спроба перевороту в Туреччині. Що це було?*
https://zaxid.net/sproba_perevorotu_v_turechchini_shho_tse_bulo_n1397874
- Подольський, Є. (2023). *Складено рейтинг 10 найбільш відвідуваних країн світу 2023 року.* <https://dip.org.ua/velika-britaniya/skladeno-reytynh-10-naybilsh-vidviduvanyh-krain-svitu-2023-roku/>
- Пуцентейло, П. Р. (2007). *Економіка і організація туристично-готельного підприємства.* Центр учбової літератури.
- Смаль, І. В. (2010). *Туристичні ресурси світу.* Видавництво Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя.
- Соколов, С. (2016). *У Туреччині стрімко впало число туристів.*
<https://www.dw.com/uk/>
- Сорокіна, Т. В. (2018). *Туристський потенціал регіону.* Сучасні технології управління туристичним та готельно-ресторанним бізнесом: Матеріали Всеукр. науково-практичної конференції. МДУ.
- Уварова, Г.Ш. (2020). *Міжнародний туризм: сучасні тенденції і перспективи розвитку.* Матеріали міжнародної конференції. НАУ.
- Щербань, А.Л. (2021). *Блакитна мечеть.*
https://vue.gov.ua/%D0%91%D0%BB%D0%B0%D0%BA%D0%B8%D1%82%D0%BD%D0%B0_%D0%BC%D0%B5%D1%87%D0%B5%D1%82%D1%8C
- Ярема, Г. (2021). *Східна казка старенького Мардіна.*
<https://wz.lviv.ua/life/447615-podorozh-pid-chas-pandemii-shcho-podyvytys-u-turechchyni>

- Barutcugil, I. S. (1984). *Tourism in Turkey: The past, present and the future. Uludag university, 1.*
- Brakke, M. (2005). *International Tourism, Demand, and GDP Implications: A Background and Empirical Analysis. Undergraduate Economic Review, 2.*
- De Abreu, K. (2023). *Great explorers: Evliya Celebi.* <https://explorersweb.com/great-explorers-evliya-celebi/>
- Dierks, Z. (2023). *Number of residents traveling abroad from Turkey 2006-2022.* <https://www.statista.com/statistics/679021/turkey-outbound-visitors/>
- Hillier, M. (2023). *Must-see historical places in Istanbul: The city's most famous landmarks.* <https://enjoyturkiye.com/must-see-historical-places-in-istanbul/>
- Lau, S. (2022). *7 Things Cappadocia Is Known And Famous For.* <https://theturkeytraveler.com/what-is-cappadocia-known-for/>
- Makhlouf, H. H. (2012). *The Multi-Dimensional Impact Of International Tourism. International Business & Economics Research Journal (IBER), 11(2), 233–240.*
- McCauley, K. (2023). *7 spectacular regions in Turkey: enjoy a world full of life and rich culture.* <https://theartoflivinginturkey.com/7-spectacular-regions-in-turkey/>
- Mukherjee, I. (2023). *12 Places To Visit In Cappadocia In 2024 That Let You Explore The Magical Kingdom Of Anatolia.* <https://traveltriangle.com/blog/places-to-visit-in-cappadocia/>
- Nance, S. (2007). *A facilitated access model and Ottoman Empire tourism. Annals of Tourism Research, 34(4), 1056-1077.*
- Official website of UNWTO. (б.д.). <https://www.unwto.org/>
- Smith, H. L. (2024). *Bodrum travel guide.* <https://www.thetimes.co.uk/travel/destinations/europe/turkey/bodrum/>
- Smith, L. (2023a). *20 Best Beach Towns and Coastal Cities in Turkey.* <https://theturkeytraveler.com/beach-towns-coastal-cities-in-turkey/>

Smith, L. (2023b). *Is Fethiye Worth Visiting? Here Are The Pros and Cons.*
<https://theturkeytraveler.com/is-fethiye-worth-visiting/>

The official website of the Ministry of Culture and Tourism of the Republic of Turkey.
(б.д.).

https://www.ktb.gov.tr/?_Dil=2

Tüfekçi, I. (2023). *What To Do In Dalaman?* <https://www.destinations.com.tr/what-to-do-in-dalaman/>

UNWTO Elibrary. (б.д.).

<https://www.e-unwto.org/>

Yalav-Heckerth, F. (2022). *The most beautiful national parks in Turkey.*
<https://theculturetrip.com/europe/turkey/articles/the-10-most-beautiful-national-parks-in-turkey>

ДОДАТКИ

Додаток А

Курорти Туреччини

Рис. А.1. Анталія (Smith, 2023а)

Рис. А.2. Аланія (Smith, 2023а)

Рис. А.3. Мармарис (Smith, 2023а)

Рис. А.4. Бодрум (Smith, 2024)

Рис. А.5. Даламан (Tüfekçi, 2023)

Рис. А.6. Кемер (Smith, 2023а)

Рис. А.7. Фетхіє (Smith, 2023b)

Рис. А.8. Сіде (Зомковський, 2023)

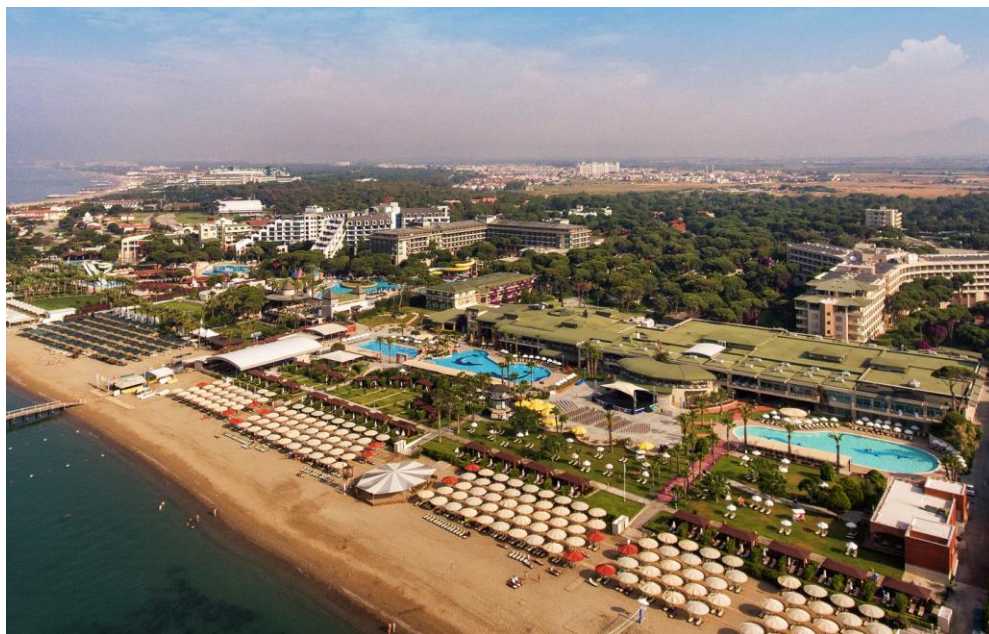

Рис. А.9. Белек (Величко, 2023)

Рис. А.10. Ерджіяс (Панченко, 2021)

Рис. А.11. Паландокен (Панченко, 2021)

Рис. А.12. Сарикамиш (Панченко, 2021)

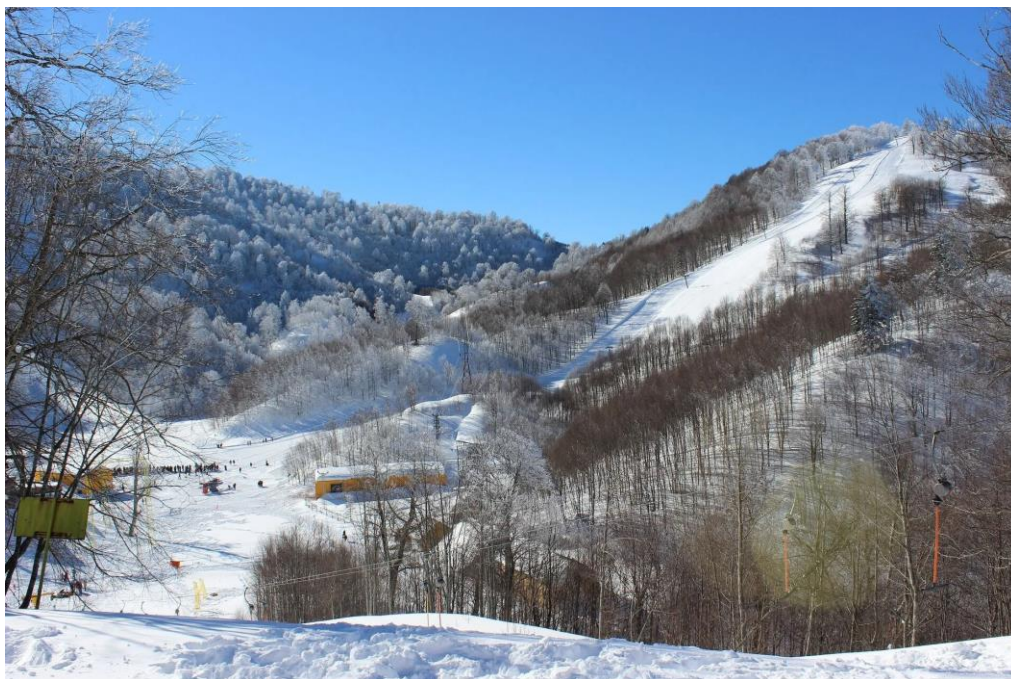

Рис. А.13. Картепе (Панченко, 2021)

Рис. А.14. Памуккале (Вирвич, 2023)

Національні парки Туреччини

Рис. Б.1. Аладаглар (Yalav-Neckeroth, 2022)

Рис. Б.2. Озеро Бейшехір (Yalav-Neckeroth, 2022)

Рис. Б.3. Гьореме (Yalav-Neckeroth, 2022)

Рис. Б.4. Каньон Кеprüлю (Yalav-Neckeroth, 2022)

Рис. Б.5. Бейдаглари (Yalav-Neckeroth, 2022)

Рис. Б.6. Долина Мунзур (Yalav-Neckeroth, 2022)

Рис. Б.7. Бююк Мендерес (Yalav-Neckeroth, 2022)

Рис. Б.8. Едігьоллер (Yalav-Neckeroth, 2022)

Історико-культурні ресурси м. Стамбул

Рис. В.1. Собор Святої Софії (Hillier, 2023)

Рис. В.2. Блакитна мечеть (Hillier, 2023)

Рис. В.3. Палац Топкапи (Hillier, 2023)

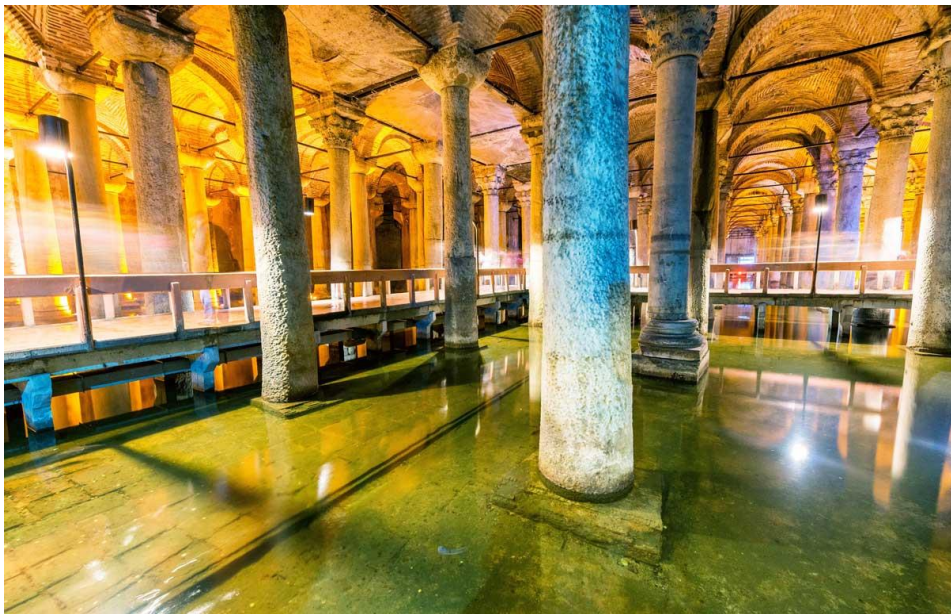

Рис. В.4. Цистерна Базиліка (Hillier, 2023)

Рис. В.5. Археологічний музей (Hillier, 2023)

Рис. В.6. Галатська башта (Hillier, 2023)

Рис. В.7. Мечеть Сулейманіє (Hillier, 2023)

Рис. В.8. Церква Хора (Hillier, 2023)

Рис. В.9. Палац Долмабахче (Hillier, 2023)

Історико-культурні ресурси Каппадокії

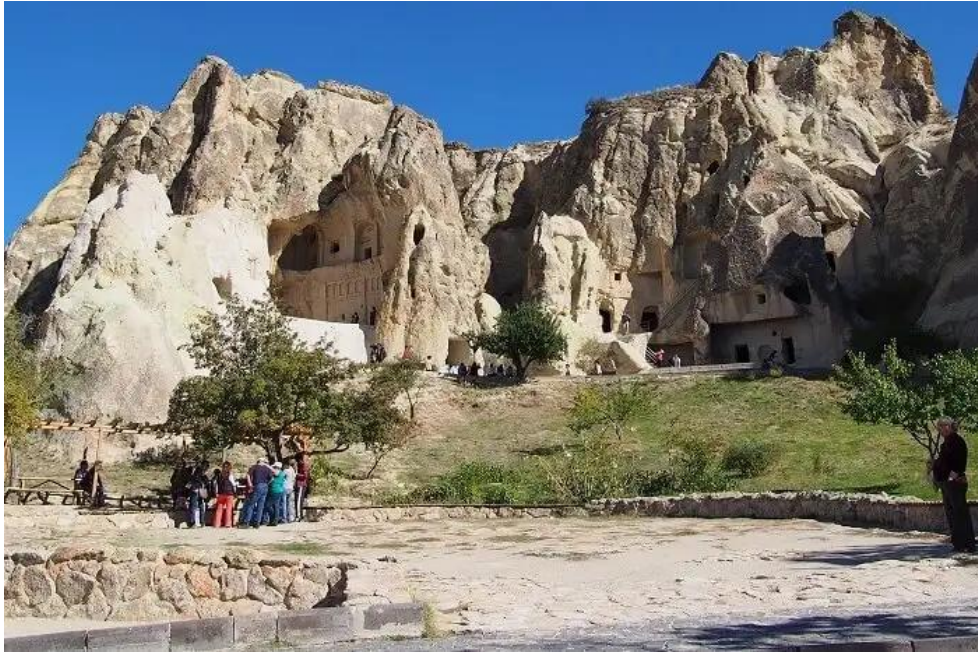

Рис. Г.1. Музей Гереме (Mukherjee, 2023)

Рис. Г.2. Зельвенський музей (Mukherjee, 2023)

Рис. Г.3. Підземне місто Каймакли (Mukherjee, 2023)

Рис. Г.4. Підземне місто Дерінкую (Mukherjee, 2023)

Історико-культурні ресурси м. Ефес

Рис. Г.1. Державна Агора (Будник, 2021)

Рис. Г.2. Одеон (Будник, 2021)

Рис. Г.3. Площа і храм Доміціана (Будник, 2021)

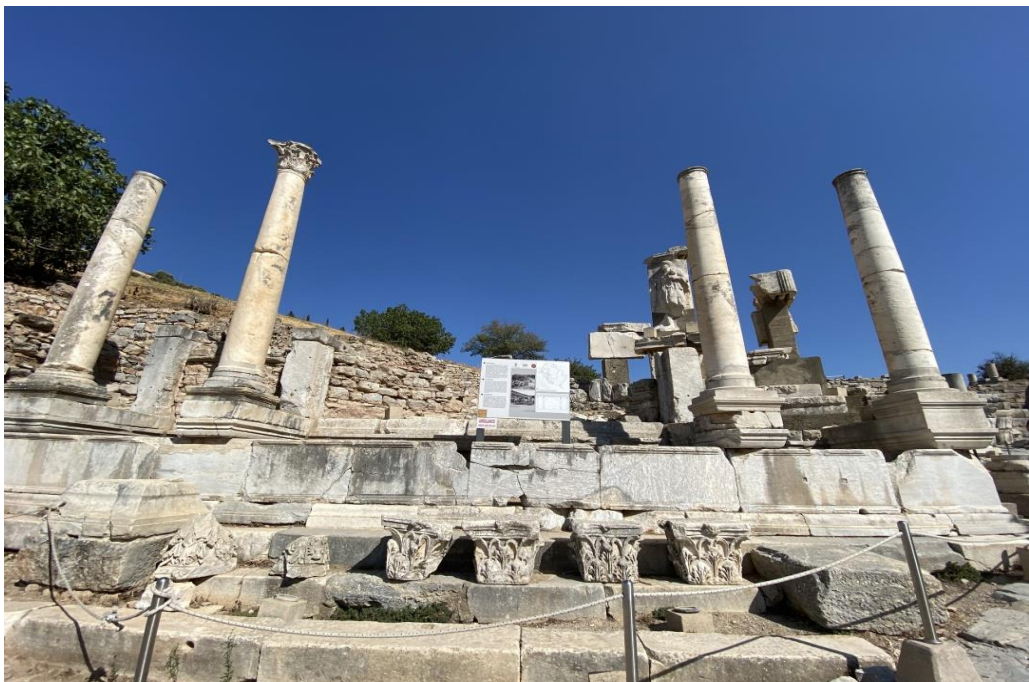

Рис. Г.4. Фонтан Гідреон (Будник, 2021)

Рис. Г.5. Библиотека Цельса (Будник, 2021)

Рис. Г.6. Великий театр (Будник, 2021)

Рис. Г.7. Храм Артеміді (Будник, 2021)